

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN YABANCI DİL BİLGİSİ VE TÜRKÇEYE KAZANDIRDIĞI ESERLER

Müşerref AVCI¹

Öz

Geç Osmanlı Dönemi'nde ardı ardına gelen insan ve toprak kayıplarının yarattığı kaotik ortam ve bilhassa taşrada kayıtların düzenli olarak tutulmamış olması gibi etkenlerle 19'uncu yüzyıl eğitim faaliyetlerine dair sağlıklı bilgilere ulaşılmakta zorluk çekildiği aşikârdır. Bu karmaşadan, dönemin birçok askeri-sivil idarecisi gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de nasibini almıştır. O tarihte nüfus kütüklerine doğum günü ve ayının yazılmaması nedeniyle kendisinin doğum tarihi üzerinden başlayan tartışma eğitim safahatına dair bilgilere de yansımış ve bildiği yabancı diller konusunda had safhaya ulaşmıştır. Nitekim yapılacak bir literatür taraması neticesinde dönemin şahitleri, ulusal/uluslararası arenada faaliyet gösteren askeri tarihçiler ve eğitim bilimcilerin ifadeleri arasında büyük çelişkiler olduğu görülecektir. Ulusal/uluslararası arenada yapılmış çalışmalar ve arşiv belgelerinden istifade edilmek suretiyle kronolojik bir sıra gözetilerek hazırlanan bu makalede Mustafa Kemal Atatürk'ün tahsil/kıt'a hayatı boyunca öğrendiği ve etkinlikle kullandığı yabancı diller incelenecek, Türkçe'ye kazandırdığı eserler üzerinde durulacak ve bu suretle literatürdeki eksikliğin giderilmesine katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Yabancı Dil Eğitimi, Tercüme, Takımın Muharebe Talimi, Bölüğün Muharebe Talimi.

Mustafa Kemal Atatürk's Knowledge of Foreign Language and the Works He Brought into Turkish

519

Abstract

It is apparent that there is a difficulty in gaining access to reliable information on educational activities of the 19th century due to such factors as chaotic environment created by the continuous losses of soil and population and particularly not keeping regular records in the rural areas in the Late Ottoman Period. Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, also had his share from this chaos like many military-civilian administrators of the era. The debate which started over his date of birth due to lack of recording birth days and months to state registers was also reflected on information concerning his educational stages and reached to the highest level in terms of the foreign languages he knew. Thus, it shall be seen as a result of a literature review that there are great contradictions between the statements of pedagogues and military historians studying in national/international arena and the witnesses of the period. In this paper written chronologically making use of archives and studies made in national/international arena, Mustafa Kemal Atatürk's foreign languages shall be examined which he learned and used effectively during his educational life and troop services, his works that he brought into Turkish shall be dwelt upon and in this way there will be an attempt to contribute to filling a gap in the literature.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Foreign Language Education, Translation, Takımın Muharebe Talimi, Bölüğün Muharebe Talimi.

¹ Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, E-posta: muserrefavci3@gmail.com

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'e değinmeksizin Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'ne dair bir şey yazmak mümkün olamayacağından, daha kendisinin sağlığında yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından biyografisi yazılmış, hakkında çok sayıda kitap ve makale kaleme alınmış, sempozyum/kongreler düzenlenmiştir.

Neredeyse yüz yıllık bir sürece yayılmış olan bu çalışmalar içinde en az değinilen hususların başında kendisinin yabancı dil bilgisi gelmektedir. Bu konuda yeterli sayıda akademik çalışma olmadığı gibi, yapılmış olanlar da az sayıdaki kıymetli çalışmanın türevi şeklindedir. Oysa yapılacak titiz bir araştırma neticesinde, kendisini eğitim hayatının en başından itibaren yabancı dil eğitiminin içinde bulduğu, özellikle Fransızca ve Almanca öğrenmek adına büyük çaba gösterdiği ve öğrendiği bu dilleri hayatının her safhasında etkinlikle kullandığı görülecektir.

Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili çalışmaların eksik yanlarından biri de Türkçeye tercüme ettiği eserler üzerinde yeterince durulmamasıdır. Kendisi bir asker ve devlet adamı olarak kazandığı büyük başarıların yanında, çok sayıda kitap/kitapçık kaleme almak ve gazetelere yazılar yazmakla kalmamış, Almancadan Osmanlı Türkçesi'ne iki ayrı çeviri de yapmıştır. Alman General Litzmann'dan daha kolağası rütbesindeyken yaptığı bu çeviriler, 20'nci yüzyılın başında "*Takımın Muharebe Talimi*" ve "*Bölüğün Muharebe Talimi*" adıyla yayımlanmış, ancak hak ettiği ilgiyi görmemiş ve bu eserlere ait detaylar araştırmacılar tarafından kamuoyu ile yeterince paylaşılamamıştır.

Eğitim Hayatı

Mustafa Kemal Atatürk'ün² doğum tarihi konusunda birbirine yakın zamanlar verilmekle birlikte, literatürde tam bir mutabakat sağlanamamıştır. Bu çalışma açısından kendisinin doğum tarihinin önemi sonraki yıllarda gireceği okullarda eğitim aldığı yılların doğru tespit edilmesi açısından önemlidir. Çünkü bu okullarda yıllara göre verilen dersler, bu dersleri veren öğretmenler ve esinlenen ekol değişiklik göstermiştir.

Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1880 veya 1881'de doğduğunu ifade etmekle birlikte (Aydemir, 2011, s. 39), Harp Okulu'ndaki sicil defterinde doğum tarihi olarak Rumi 1296 kaydedilmiştir. TBMM'ne verilen biyografi fişinde, 1919'da Velid Ebüzziya'ya verdiği, Nutuk'un vesikalar bölümünde de yer alan tercüme-i halinde (Atatürk, 1962, s. 984-987) ve 1923 yılında Ankara Nüfus Müdürlüğü'ne kaydolduğunda doğum yılı 1296 olarak belirtilmiştir.³ Buna göre Rumi 1296 tarihi 13 Mart 1880-12 Mart 1881 tarihleri

² Her Türk vatandaşının öz adından başka bir de soyadı taşıması zorunluluğuna dair 2525 Sayılı Soyadı Kanunu 21.06.1934 tarihinde kabul edilmiş ve 02.07.1934 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Düstur, Tertip: 3, Cilt: 15, s. 506. Bununla birlikte, içerik olarak 1881 yılından başlatılan bu makalede anlam bütünlüğünü bozmamak ve metin içinde dalgalanmalara meydan vermemek adına Mustafa, Mustafa Kemal ve Mustafa Kemal Atatürk isimlerinin yerine "*Mustafa Kemal Atatürk*" şeklinde bir kullanım şekli benimsenmiştir.

³ Bahse konu nüfus kayıtları ve özlük bilgilerine dair belgeler EK-1'dedir.

arasına rastlamaktadır. Bu noktadan hareketle kendisinin 1 Ocak 1881-12 Mart 1881 tarihleri arasında dünyaya geldiği kabul edilmektedir (Özkaya vd., 2003, s. 9). Bununla birlikte Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendisinden işittikleri doğrultusunda Mayıs ayında doğduğunu ifade etmektedir (İnan, 1959, s. 7). Yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ise Atatürk'ün kendisinin de doğum tarihini net olarak bilmediğini; ancak Millî Mücadele'nin başlangıç tarihi olarak kabul edilen 19 Mayıs tarihini benimsediğini ifade etmektedir (Cebesoy, 1967, s. 3-4). Bu tartışmalı ifadeleri artırmak mümkün olmakla birlikte, mevcut bilgiler ışığında kendisinin doğum tarihinin 19 Mayıs 1881 olduğu kabul edilebilir (Mustafa Kemal Atatürk'ün doğum tarihi ve eğitim safahatıyla alakalı tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz.: Levent ve Avcı, 2017, s. 515-534).

Kişilerin küçük yaşlarda dili daha kolay ve daha kalıcı bir şekilde öğrendikleri ve dil eğitiminde sınıftaki eğitimden daha ziyade, günlük hayattaki kullanım sıklığı ve çevresel faktörlerin etkili olduğu (Özer ve Korkmaz, 2016, s. 59-84) gerçeğinden hareketle, kendisinin dünyaya geldiği Selanik'in sosyal dokusuna da kısaca göz atmakta fayda mülahaza edilmektedir. O dönemde Osmanlı toprağı olan Selanik'te 1870 yılında yetmiş altı mahalle vardır. Bunlardan kırk beşi Türk ve Müslüman, on altısı Yahudi ve on beşi Rum'dur. 1879 yılında Mora'dan gelen muhacirler nüfusun daha da çeşitlenmesine neden olmuştur (Şapolyo, 1958, s. 49). 1885 yılında yapılan nüfus sayımına göre Selanik Vilayetinin Siroz ve Drama Sancakları ile birlikte genel nüfusu bir milyona kadar yükselmiştir. Bunun yaklaşık 500 bini Müslüman, 244 bini Rum, 222 bini Bulgar, 37 bini ise Yahudi'dir (Safa, 2017, s. 18). Manastır nüfusunun ise üçte ikisi Müslüman, Türk ve Arnavut, geri kalan kısmı Sırp, Bulgar, Ulah (Makedonya Rumanyalısı, Latin), Rum ve Musevi'dir (Coşar, 1973, s. 193). Osmanlı Devleti din, mezhep ve etnik farklılık gözetmeden vatandaşlık temelli bir ulus yaratmak istemiş ve 1876 yılında "Türkçe"yi resmi dil kabul edip üst-dil olarak Türkçeyi benimsemeye çalışmışsa da (Özyurt, 2004, s. 155-165) çok kültürlü Osmanlı coğrafyasında özellikle konuşma dili olarak halkın kendi ana dilini kullandığına şüphe yoktur. Bu noktadan hareketle, nüfus yapısına göre yapılacak bir değerlendirme neticesinde, o dönemde Selanik'te Rumca, Bulgarca, İbranice gibi dillerin konuşulduğu söylenebilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk döneminde bu dilleri konuşan kitleler ile temas etmiş olması kaçınılmaz olmakla birlikte, bugüne kadar bu dilleri bildiğine dair somut bir bilgiye ulaşamamıştır.

Ancak İpek Çalışlar'a göre Mustafa Kemal Atatürk, bir Makedonyalı olarak Rumca ve Bulgarca'ya da aşinadır. Yabancı dillere merakı ve doğal ortamı nedeniyle ikisini de az çok anlamakta, hatta konuşabilmektedir. Ancak bu dillerle ilgili olarak Çalışlar'ın bu ifadesini kanıtlayabilecek başka bir bilgiye rastlanmamıştır (Çalışlar, 2018, s. 107). Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk hakkında yazmış olduğu biyografiyle ün kazanmış olan Andrew Mango da Osmanlı topraklarında yaşayan Türklerin çevrelerindeki toplumların dillerinden birkaç sözcük öğrendiğini, "Yalnız Uyuyan Zavalı Kızlar" adlı bir Girit şarkısının ilk dizelerini bildiğini söylemiştir. Bu durumun Osmanlı Devleti çatısı altında çeşitli etnik toplulukların bir arada yaşamasından dolayı olduğunu da ilave etmiştir (Mango, 2000, s. 29-30).

Mustafa Kemal Atatürk'ün doğum tarihi konusunda yaşanan çelişkiler, kendisini eğitim safahatına dair bilgilerde de hissettirmektedir. Özellikle Harp Okulu safhasına kadar eğitim gördüğü okullara giriş ve bu okullardan mezuniyet tarihleri konusunda bazı farklılıklar görülmekle birlikte ana hatlarıyla; 1886 veya 1887 yılında birkaç günlük bir mahalle mektebi tecrübesinden sonra ilkokula başladığı ve 1891 yılında 10 yaşındayken buradan mezun olduğu, 1891'de girdiği Selanik Askeri Rüştüyesi'nden 1895'de, 1896 yılında girdiği Manastır Askeri İdadisi'nden 1898/1899'da,⁴ 1899 yılında girdiği Harp Okulu'ndan 1902'de, 1902 yılında girdiği Erkân-ı Harbiye'den (Harp Akademisi) ise 1905 yılında kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun olduğu söylenebilir (İnan, 1956, s. 13; Sönmez, 2004, s. 196).

Eğitim Hayatı Boyunca Aldığı Dil Eğitimi

İlkokul.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım, ağabeyinin ilk olarak annesinin isteği üzerine ilahilerle mahalle mektebine başladığını, birkaç gün sonra da babasının isteği doğrultusunda kendi dönemine göre modern tarzda bir eğitim veren Şemsi Efendi Mektebi'ne kaydedildiğini söylemektedir (Şapolyo, 1958, s. 27-29).

7 yaşındayken babasının vefat etmesi üzerine annesi ve kız kardeşi ile dayısı Hüseyin Ağa'nın görevli olduğu Rapla çiftliğine gitmiş ve bu dönemde Müslüman halkın devam ettiği cami hocası ile Rum kilisesinde görevli papazdan ders almış; ancak kendisine yabancı olan Rumca'yı sevmediği gibi, oradaki çocukların davranışlarından da rahatsızlık duyduğu için her ikisinden de ayrılmak zorunda kalmıştır (Sönmez, 2004, s. 48).

Selanik Askeri Rüştüyesi.

Bina ve öğretmen sıkıntısı çekmeyen ve belirli bir eğitim standardına sahip olan askeri rüştüyelerde 1891 yılında eğitim-öğretim süresi dört yıldır. Bu tarihte rüştüyelerin birinci sınıfında 16, ikinci sınıfında 15, üçüncü sınıfında 14, dördüncü ve son sınıfında ise 21 saat olmak üzere haftalık (ortalama) 66 saat ders okutulmaktadır. Yıllık bazda bakıldığında; Türkçe'nin 896 saat ve %43 uygulama oranı ile diğer derslere nazaran açık ara önde olduğu görülmektedir. Türkçeyi 444 saat ve %20'lik uygulama oranı ile Arapça-Farsça dersleri takip etmektedir. Dil anlamında en az ağırlık verilen ders, 192 saat ve %9'luk uygulama oranı ile Fransızcadır. Ancak fen derslerine 256 saat (%12), uygulamalı derslere 192 saat (%9) ve sosyal derslere (160 saat, %7) ayrıldığı düşünüldüğünde askeri rüştüyelerde dil eğitimine büyük önem verildiği ve müfredatın önemli bir bölümünün dile ayrıldığı söylenebilir.⁵ 1892 yılından

⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün Kara Harp Okulu Arşivi'nde bulunan Manastır Askeri İdadisi ders notlarını gösteren belgesinden 1898 yılında üçüncü sınıf öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: KHO Arşivi, Manastır Askeri İdadisi 3.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1314, Hicri: 1316, Miladi: 1898 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 15-16 Numaralı Defter.

⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik Askeri Rüştüyesi'nde eğitim aldığı döneme ait yalnız 4.sınıf notlarını gösteren transkript mevcuttur. Okul ders programına göre Nahiv-i Arabi, Sarf-ı Arabi, Kavaid-i Farisi gibi dersler 2.ve 3.sınıfta verildiğinden, kendisinin Arapça ve Farsça dersleri aldığı tahmin edilmekle birlikte, bu durum transkript ile desteklenememektedir. Bahse konu döneme ait ders programının ayrıntılarını görmek için bkz.: Çam, 1991, s. 74-81.

itibaren ise kademeli olarak üç yıllık eğitime geçilmeye başlanmış ve matematik, tarih, jimnastik derslerinin süreleri artırılarak, dil dersleri ile aralarında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. İlk olarak İstanbul'daki askeri rüştiyelerden başlanan bu değişim, taşradaki rüştiyelerde 1898 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Çam, 1991, s. 48, 72-73).

Mevcut bilgi/belgeler ışığında Mustafa Kemal Atatürk'ün, Selanik Askeri Rüştiyesi'nden mezun olduğu 1895 yılına kadar Türkçe, Arapça-Farsça, Fransızca derslerini gördüğü ve sonraki yıllarda askeri rüştiyelerde okuyacak öğrencilere oranla daha yoğun bir dil eğitimi aldığını söylemek mümkündür.

Bu dönemde kendisinden ders aldığı Fransızca öğretmeni Nakiyüddin Bey, O'nu hem yabancı dil öğrenme gereğine inandırmış, hem de kendisine geleceğe ilişkin ilk fikirleri aşlamıştır (Akyüz, 1999, s. 20). Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik Askeri Rüştiyesi'nin ilk üç sınıf notları mevcut olmamakla birlikte, dördüncü sınıf notlarına bakıldığında Fransızca ve Hatt-ı Fransevi derslerinden “tam puan aldığı” görülmektedir.⁶

Manastır Askeri İdadisi.

1891 yılında askeri idadilerde; birinci sınıflarda 16, ikinci sınıflarda 17, üçüncü sınıflarda 20 ve dördüncü sınıflarda 17 saat olmak üzere haftada (ortalama) 70 saat ders okutulmaktadır. Bu dönemde dört yıla yayılmış olan toplam 2.240 saatin ders dağılımı ise şöyledir; Türkçe 224 saat (%10), yabancı dil olan Fransızca 608 saat (%28), fen dersleri 672 saat (%30), uygulamalı dersler 384 saat (%17) ve sosyal dersler 352 saat (%15). Görüldüğü gibi idadilerde ağırlık %30 ile fen derslerine verilirken, onları %28 ile Fransızca takip etmektedir. Dikkat çekici bir başka unsur ise bu dönemde Arapça ve Farsça derslerine yer verilmemesidir. 1892 yılından itibaren dördüncü sınıf uygulamasına son verilmiştir (Güler, 1999, s. 11-12).

Manastır Askeri İdadisi ders programında zamanla bazı değişiklikler yapılmışsa da fen ve yabancı dil ağırlıklı eğitim yapan bir okul olma özelliği korunmuştur (Sönmez, 2004, s. 81). Mustafa Kemal Atatürk'ün Manastır Askeri İdadisi'ne başlama tarihi konusunda farklı görüşler öne sürülmekle birlikte bu tarihin 13 Mart 1896 olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Rumi 1 Mart, Miladi 13 Mart tarihi “Mali Yıl”ın başladığı tarihtir ve askeri okullar eğitime bu tarihte başlamakta, Aralık ayı sonunda da bitirmektedir (Güler, 1999, s. 37). Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri idadiye başladığı ilk yıl Fransızca derslerinde biraz zorlandığı görülmektedir. Nitekim kendisi de hatıralarında bu durumu “...Fransızcada geri idim. Muallim benimle çok meşgul olmuyor, acı ihtarlarda bulunuyordu.” sözleriyle ifade etmiştir (Coşar, 1973, s. 192).

Bu dönemde, Mustafa Kemal Atatürk üzerinde etkili olan arkadaşlarının başında Ali Fethi (Okyar) gelmektedir. Çok iyi seviyede Fransızca bilen Fethi Bey, ona dil konusunda destek olmakla kalmamış, Fransız yazarlar ve Fransız siyasal düşüncesiyle tanışmasını da

⁶ O tarihte Fransızca dersi tam puanı 45, Hatt-ı Fransevi dersi tam puanı ise 20'dir. Detaylı bilgi için bkz.: KHO Arşivi, Selanik Askeri Rüştiyesi 4.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1311, Hicri: 1313, Miladi: 1895 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 13 Numaralı Defter.

sağlamıştır (Sönmez, 2004, s. 101). Bununla yetinmeyen Mustafa Kemal Atatürk, idadının ikinci sınıfına geçtiği 1897'nin ilk günlerinde sıla iznini geçirmek üzere gittiği Selanik'te "College des Freres de la Salle" (Frerler Okulu)'ün özel kurslarına kayıt yaptırarak Mart ayının ilk günlerine kadar düzenli olarak derslere devam etmiştir. Kendisi hatıralarında bu durumu; "İki, üç ay gizlice Frerler Mektebi'nin hususi sınıfına devam ettim. Böylece mektep derslerine nispetle fazla derecede Fransızca öğrendim." sözleriyle ifade etmektedir (Coşar, 1973, s. 209). Buradaki öğretmenlerinden biri olan Frere Rodriquez, O'nun son derece başarılı, zeki ve ciddi bir öğrenci olduğu gibi, subay olduktan sonra da zaman zaman kendisinden ders almaya geldiğini ifade etmiştir (Unat, 1963, s. 601-624). Daha o tarihte Fransızcanın bilim ve sanat üzerindeki etkisini kavrayan Mustafa Kemal Atatürk'ün bu okul dışı etkinliği sürdürmesi ve bir Avrupa diline hâkim olmayı aydınlanmanın en önemli araçlarından biri olarak görmesi dikkat çekicidir (Gawrych, 2016, s. 24). Hikmet Bayur ise Frerler Okulu'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün Fransızca seviyesinin yükselmesinde etkili olduğunu; ancak bir subay adayının bu tür bir yabancı okula gitmesinden o zamanki yönetimin rahatsızlık duyması nedeniyle bu işin kendisine yasak edildiği ve bu engellemenin O'nun tüm hayatını etkilediği kanısındadır. Bayur bu durumu; "O, bu yüzden iyi anladığı Fransızca'yı konuşmakta duraksardı ve ömrünün sonuna kadar yanlış yapmış olmamak için dilmaçla (tercüman) konuşmayı daha uygun bulurdu." (Bayur, 1999, s. 63) sözleriyle ifade etmiştir.

Bu yasaklamanın Mustafa Kemal Atatürk'ün Fransızca seviyesine etki yaptığı muhakkak olmakla birlikte, sonraki yıllarda Veliht Vahdettin ile yapacağı Almanya seyahati sırasında Almanca bilmesine rağmen "daha iyi olduğu" Fransızca'yı tercih ederek, çevresindekilerle Fransızca konuştuğu ve Millî Mücadele Dönemi'nde Fransız gazetelerine Fransızca demeç verdiği bilindiğinden, bu etkinin boyutu net olarak kestirilememektedir.

En nihayetinde Mustafa Kemal Atatürk, Fransızca konusundaki ısrarlı çabalarının karşılığını almıştır. İdadının ilk senesine ait resmi bir belgeye sahip olunmadığından Fransızca dil notu bilinmemekle birlikte, ikinci sınıftan üçüncü sınıfına geçerken Fransızcadan 45 tam puan üzerinden 44, bir sonraki dönem ise 45 tam puan alarak mezun olduğu Harp Okulu arşiv belgelerine yansımıştır.⁷

Harp Okulu.

1883 yılına kadar Fransız ekolü doğrultusunda subaylar yetiştiren Harp Okulu'nda, Colmar von der Goltz'un Askeri Mektepler Müfettişi olarak İstanbul'a gelip, kısa bir süre sonra da Alman Askeri Heyeti'nin başına geçmesiyle birlikte önemli bir müfredat değişimi yaşanmış ve Prusya tarzı askeri düşünce, Osmanlı askeri eğitim sisteminde ağırlık kazanmaya başlamış, Fransız ekolü, Alman "Kriegsakademie" ile değiştirilmiştir (Gawrych, 2016, s. 28).

Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul Harbiye Mektebi'ne (Harp Okulu) 13 Mart 1899'da

⁷ Mustafa Kemal Atatürk'ün ayrıntılı notları için bkz.: KHO Arşivi, Manastır Askeri İdadisi 2.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1313, Hicri: 1315, Miladi: 1897 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 14 Numaralı Defter.; KHO Arşivi, Manastır Askeri İdadisi 3.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1314, Hicri: 1316, Miladi: 1898 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 15-16 Numaralı Defter.

girdiğinden, O'nun Harbiye yıllarında eğitime Prusya ekolü hâkimdir.

Bu dönemde Harp Okulu'nda eğitim süresi 3 yıldır ve uzun yıllar yerini koruyan Fransızcanın yanında Almanca ve Rusça seçmeli yabancı dil dersi olarak müfredata dâhil edilmiştir. Literatürde çok fazla yer bulamamakla birlikte okulun öğretmen kadrosunda yer alan dört subayın da Japonca ile meşgul olduğu görülmektedir (Çam, 1991, s. 154-162). İpek Çalışlar, "...ayrıca bir dönem okutulan Japonca derslerine de girmişti. Sultanın isteği üzerine Harp Okulu öğrencilerine Japonca dersi veren Yamada Torajirö 1930 yılında Türkiye'ye geldiğinde, Atatürk'ün Harbiye'de Japonca öğrenen gençlerden biri olduğunu söylemişti." (Çalışlar, 2018, s. 107) diyerek Mustafa Kemal Atatürk'ün Japonca öğrendiğini iddia etmektedir. Ancak bu bilgi, Çalışlar ve alıntı yaptığı kaynak haricinde başka bir kanaldan teyit edilemediğinden, bu iddiaya temkinli yaklaşmak gerekmektedir.

Harp Okulu yıllarında Mustafa Kemal Atatürk üzerinde etkili olan kişilerin başında Fransızca öğretmeni Necip Asım (Yazıksız) Bey, Talim öğretmeni Rahmi Paşa ve muavinleri gelmektedir (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991, s. 110-111).

Fransızca dil seviyesinin yükselmesi konusunda en çok istifade ettiği kişi ise sınıf arkadaşı Ali Fuad (Cebesoy)'dır. Tanınmış bir aileye mensup olan ve İstanbul'da eğitim veren saygın bir Fransız Okulu olan Saint Joseph'i bitiren Ali Fuad (Cebesoy), çok iyi seviyede Fransızca bilmektedir. Bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün de Ali Fuad (Cebesoy) kadar olmasa da belli bir Fransızca seviyesine sahip olduğuna dair bilgileri Ali Fuad (Cebesoy)'un hatıralarında bulmak mümkündür. Hatıralarında; Mustafa Kemal Atatürk ile ilk tanıştıklarında kolundaki üçü kırmızı ve biri sarı olan dört şerit taşıdığını gördüğünü, (kırmızı) çavuş işareti üzerindeki bu sarı çizgiyi, Fransızca sınavındaki başarısından dolayı takmaya hak kazandığını ifade etmektedir. O tarihlerde Türk okullarında yabancı dil öğreniminin kolay olmadığını bilen Cebesoy, Mustafa Kemal Atatürk'ün dil öğrenmek maksadıyla büyük çaba gösterdiği kanaatindedir. Cebesoy, bu arkadaşlıktan hoşnut olan Mustafa Kemal Atatürk'ün "*çok iyi, çok iyi birbirimize yardımcı olacağız. Merak ettiğim bazı Fransızca eserleri okumak için sık sık sözlüğe müracaat ediyorum. Bundan sonra sizden yararlanmaya çalışacağım.*" (Cebesoy, 1967, s. 13-14; Taşkiran, 2009, s. 59-60; Güler, 2000, s. 4) dediğini ifade etmektedir.

Harp Okulu öğrencilik yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk ve Fransız yazarları okumanın yanı sıra Fransız basınını da izlediği görülmektedir. Sınıf arkadaşlarından Asım Gündüz, Mustafa Kemal Atatürk'ün bu dönemde sürekli okuduğunu söyleyerek; "*Tarih okuma onun en büyük hevesi ve hürsü idi. Fransızca'yı da çok iyi bilmek istiyordu. Osmanlı tarihini Fransızca eserlerden okuyordu.*" (Sönmez, 2004, s. 154-155) demiştir. Yine sınıf arkadaşı Ali Fuad (Cebesoy) ile birlikte hafta tatillerinde şehre çıktığı zamanlarda özellikle Maten ve Pöti Parizien gibi Fransızca gazeteleri okuduğu bilinmektedir (Şapolyo, 1958, s. 50).

Harp Okulu müfredatı da Mustafa Kemal Atatürk'ün yabancı dil bilgisi hakkında ipucu verebilir. Birçok kaynakta 1900-1901 yıllarında Harp Okulu'nun her üç sınıfında da Alman veya Rus lisanı öğretildiği belirtilmekle birlikte (KHO Arşivi, No: 20, 22; Ünal, 1968, s.

18-21; Yalman, 1338 (1922); Güler ve Yalçın, 2000, s. 106); bu dönemde yabancı dil olarak yalnızca Almanca ve Rusça değil; Fransızcanın da okutulduğu görülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Okulu yıllarında bu derslerden hangilerini aldığı konusunda ise literatürde mutabakat yoktur. Yakın dönemde Kara Harp Okulu'nda öğretmenlik yapan asker kökenli araştırmacılar tarafından Harp Okulu Arşivi'nde bulunan belgeler doğrultusunda hazırlanan "*Kara Harp Okulu Tarihi*" adlı kitapta, 1899-1900 öğretim yılında Harp Okulu birinci sınıf öğrencisi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün Fransızca, seçmeli olarak Almanca veya Rusça derslerini okuduğu belirtilmektedir. Bahse konu kitapta, Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Okulu'nda okuduğu yıllarda verilen yabancı dil eğitimi ve eğitim kadrosuna dair detaylara yer verilmemiştir (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991, s. 109-110, 134-135). Ancak Yusuf Çam'a göre, Hicri 1319 yılında Rusça dersine Piyade Binbaşı Sedat Bey ve Piyade Kolağası Mehmet Hüsnü Bey, Fransızca dersine Piyade Binbaşı Necip Asım Bey, Almanca dersine Erkân-ı Harp Kolağası Ali Rıza Bey ve Piyade Yüzbaşı Esat Efendi ile Japonca dersini tahsile memur olarak Süvari Yüzbaşı Şevki Efendi, Piyade Yüzbaşı Süleyman Efendi, Piyade Yüzbaşı Ali Rıza Efendi ve Piyade Yüzbaşı Asım Efendi'ler görülmektedir (Çam, 1991, s. 131-135).

Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi'ne dair çalışmalarında ön plana çıkan akademisyen Şerafettin Turan ise O'nun Harp Okulu'nda üç yıl süreyle Almanca öğrenimi gördüğünü ifade etmiştir (Turan, 2004, s. 51; Gawrych, 2016, s. 31).

KHO Arşivi'ndeki belgeler incelendiğinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Okulu 2.sınıfta Lisan-ı Fransevi'den 42, Alman veya Rus Lisanı'ndan 41;⁸ 3.sınıfta ise Lisan-ı Fransevi'den 43, Alman veya Rus Lisanı'ndan ise 36 not aldığı görülmektedir.⁹

Mevcut bilgi ve belgeler neticesinde yapılacak bir değerlendirmeye; Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Okulu'nda okuduğu dönemde yabancı dil olarak Fransızca, Almanca ve Rusçanın öğretildiği, kendisinin bu dersler arasından Almanca ve Fransızca eğitimi aldığı, bu dersler için üst not bareminin 45 olduğu dikkate alındığında, 36 ve 43 gibi notlar alarak sınıfını geçmesinin yabancı dil seviyesinin çok iyiye yakın bir düzeyde olduğunun göstergesi olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Her ne kadar yukarıda isimleri zikredilen bazı araştırmacılar tarafından Harp Okulu'nda "*Alman veya Rus lisanı*" okuduğu şeklinde ifadeler kullanılmış olsa da kendisinin Rusça dersleri aldığına dair şu ana kadar hiçbir somut belge öne sürülmüş değildir. Yine kendisinin Fransızca ve Almanca eserler okuduğu ve farklı zamanlarda bu iki dilde konuşmalar yapıp, mektuplar yazarak, notlar tuttuğu bilinmekle birlikte; Rusçaya ait bu tür bir bulgu yoktur.

Harp Akademisi.

Mustafa Kemal Atatürk, Harp Akademisi'ne 57'nci sınıf olarak 9 Ocak 1902 tarihinde

⁸ KHO Arşivi, Harp Okulu 2.Sene Notlarını Gösterir Miladi 1900 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 20 Numaralı Defter.

⁹ KHO Arşivi, Harp Okulu 3.Sene Notlarını Gösterir Rumi: 1317, Hicri: 1319, Miladi: 1901 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu 22 Numaralı Defter.

girmiş ve 11 Ocak 1905'te kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur (Harp Akademilerinin 127 Yılı, 1975, s. 39-40).

Büyük Erkân-ı Harp 2'nci Şube Müdürü Kurmay Albay Muharrem Mazlum tarafından 1930 yılında hazırlanan "*Erkân-ı Harbiye Mektebi (Harp Akademisi) Tarihçesi*" adlı eserde; Rumi 1311-1317 yılları arasında Harp Akademisi'nde okutulan dersler arasında yabancı diller Fransızca ve Almanca gösterilmektedir. Nitekim 1311 (miladi 1895) tarihinde Harp Akademisi'nde muallimlik yapanların listesi incelendiğinde; Fransızca derslerinin Musevi Mösyö Lüpo, Almanca derslerinin (Türkçeye Silahlı Millet-Topyekûn Harp olarak çevrilen) Millet-i Müsellaha adlı Almanca kitabın mütercimi Yarbey Tahir Bey tarafından verildiği görülmektedir. Burada dikkat çekici husus, Kurmay Albay Muharrem Mazlum tarafından kitapta Harp Akademisi'nde Fransızca ve Almanca okutulduğu belirtilmesine rağmen, muallim listesinde Nermi Bey'in Rusça muallimi olarak gösterilmesidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Akademisi'nde okuduğu yıllara tekabül eden 1317 (miladi 1901) tarihinde muallimlik yapanların listesi incelendiğinde ise Almanca derslerine Nuri Bey'in, Fransızca derslerine Mösyö Maks'ın girdiği; ancak listede Rusça öğretmenine yer verilmediği tespit edilmiştir. Harp Akademisi'nden 1320 (miladi 1905) yılında mümtaz piyade yüzbaşı olarak mezun olan Ahmet Suat Efendi'nin şهادetnamesindeki "*Erkanıharbiye Namzedi Programı*"na göre ise Harp Akademisi'nin her üç yılında da Fransızca ve Rus lisanı öğretilmektedir (Muharrem Mazlum, 1930, s. 36-51). Bu durum Kurmay Albay Muharrem Mazlum Bey tarafından verilen bilgilerin başka kaynaklarla teyit edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Harp Okulu Arşivinde bulunan defterlerde Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1.sınıfta Fransızcadan 36, Almanca veya Rusçadan 33, 2.sınıfta Fransızcadan 38, Almanca veya Rusçadan 42 not aldığı görülmektedir.¹⁰

Tarihçi-yazar Enver Behnan Şapolyo, O'nun yabancı dil bilgisini "*kurmay subay*" olmasına bağlamakta ve Fransızca ile biraz da Almanca bildiğini söylemektedir (Şapolyo, 1958, s. 66).

Mustafa Kemal Atatürk'ün sınıf arkadaşlarından Asım Gündüz ise anılarında; "*Yabancı lisana karşı da büyük bir hevesi vardı. Bu maksatla Beyoğlu'nda bir Fransız madamına pansiyoner olmuştu. Bu Fransız kadın, Fransız Sefareti kuryeleri ile İttihatçıların Paris'te yayınladıkları gazeteleri getiriyor ve Mustafa Kemal'e veriyordu. Fransız kadın, aynı zamanda Fransızca dersi veriyordu. Bizler vatan, millet ve Türklük fikirlerini, ilk defa Harp Akademisi sıralarında O'ndan duymuştuk. (...) Mustafa Kemal iyi Fransızca bilirdi. Harbiyede iken her tatilde Selanik'te bir Fransız okulunun tatil kurslarına devam ederek lisanını ilerlettiğini söylerdi.*" (Borak, 1999, s. 71) demektedir.

Yine literatürde O'nun Fransızca öğrenmeye büyük önem verdiği konusunda birbirine benzer birçok ifade görmek mümkündür (Güler, 1999, s. 42; Unat, 1963, s. 601-624; Coşar, 1973,

¹⁰ KHO Arşivi, Harp Akademisi 1.ve 2.Sene Notlarını Gösterir Rumi: 1318, Hicri: 1320, Miladi: 1902-1903 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu 26 Numaralı Defter.

s.210-211; Akyüz, 1981, s. 116).

Mevcut bilgi ve belgeler üzerinden yapılan çapraz okumalar neticesinde; Mustafa Kemal Atatürk'ün Harp Akademisi'nde bulunduğu dönemde yabancı dil olarak Fransızca, Almanca ve Rusçanın öğretildiği, kendisinin bu dersler arasından Almanca ve Fransızca eğitimi aldığı söylenebilir. Kimi kaynaklarda geçen "*Rusça (bazıları için Almanca)*" okuduğu yönündeki ifadeler ise şu ana kadar hiçbir somut belge ile desteklenebilmiş değildir. Ayrıca bütün eğitim hayatı boyunca Almanca ve Fransızca eğitimi almış bir kimsenin, bir nevi lisansüstü eğitim olarak kabul edilebilecek Harp Akademisi yıllarında Almancanın yerine Rusça dersleri almaya başlaması eşyanın tabiatına da aykırı olacaktır.¹¹ Yine Fransızca ve Almanca eserler okuduğu ve farklı zamanlarda bu iki dilde konuşmalar yapıp, mektuplar yazarak, notlar tuttuğu bilinmekle birlikte; Rusça 'ya ait bu tür bir bulguya rastlanmamıştır.

Kıt'a Hayatı Boyunca Aldığı Dil Eğitimi ve Dil Seviyesinin Gelişimine Yönelik Gayretleri

Mustafa Kemal Atatürk, Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra Şam'daki 5'inci Ordu'ya atanmıştır. Burada bulunduğu süre zarfında arkadaşları ile birlikte Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuş ve cemiyet mensuplarından Doktor Mustafa Cantekin'in dükkânında felsefe, sosyalizm ve devrime ilişkin Fransızca kitaplar okumuştur (Turan, 2004, s. 63). Kendisinin 1907 yılına kadar kaldığı bu coğrafyada Arapça ile ilgilendiğine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Nitekim uluslararası arenada Mustafa Kemal Atatürk üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan İngiliz yazar Andrew Mango, bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk gibi Türk kökenli subayların kendi aralarında yalın bir Türkçe ile konuştuklarını ifade etmektedir (Mango, 2000, s. 29-30).

Şam'dan izinsiz olarak Selanik'e geçen Mustafa Kemal Atatürk, sonraki günlerde buradaki 3'üncü Ordu'ya atanmıştır (Özkaya vd., 2003, s. 31-37).

Burada "*Kolağası*" rütbesindeyken o sırada değişmiş olan piyade talimatnamesinin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Berlin Askeri Akademisi Kadim Müdürlerinden General Litzmann'ın "*Seferber Mevcudunda Takım, Bölük ve Taburun Muharebe Talimleri*" adlı eserini "*tercüme ederek*" takımla ilgili kısmını "*Takımın Muharebe Talimi*" adıyla Selanik'te, bölükle ilgili kısmını da "*Bölüğün Muharebe Talimi*" adı ile İstanbul'da yayımlamıştır (Arı, 2006, s. 3-23; Özkaya vd., 2003, s. 41-42). O'nu bu girişime iten gerekçe o tarihte kullanımda olan talimnameleri yeterli bulmaması ve tecrübe edilmiş yeni yabancı eserlerin her rütbedeki Türk askeri tarafından öğrenilmesi gerektiğine olan inancıdır. Bu nedenle, kitapların daha kolay anlaşılması için orijinal eserlerde harflerle gösterilen şahıslar yerine tercüme esnasında Türkçe isimler kullanılmış, haritadaki yer adları da yine Türkçe olarak konmuş, diğer kısımlar ise aslına sadık kalarak tercüme edilmiştir (Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, 1959, s. 9-11). 10 Şubat 1324 tarihinde basılan "*Takımın Muharebe Talimi*" adlı kitabın giriş kısmında

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim hayatı boyunca farklı okullarda aldığı dersleri ve bu derslere dair başarı notlarını gösteren defterlerin Türkçe transkripsiyonları EK-2'dedir.

talimatname değişikliğine gidilmesinin gerekçelerinden bahsedilmiş ve ardından da özetle “nasıl harp edilecekse, öyle talim yapılması” gerektiği anlatılmış, her ne kadar harpte kesin netice meydan muharebeleri ile alınsa da “dağınık nizamda kumanda ve idare-i ateş cüzütamı kaideten takımdır.” denilerek takımın vazifesinin önemine dikkat çekilmiş, örnek senaryolarla eğitim faaliyetine dair detaylar anlatılmıştır (Atatürk’ün Askerlikle İlgili Çeviri Kitapları, 1998, s. 75-124). 1328 yılında basılan “Bölüğün Muharebe Talimi” adlı kitap ise meskûn mahal muharebesi-düşman topçusuna karşı muharebe usulleri ile başlamakta, bir müdafaa mevkiinin işgali, taarruzi muharebe gibi konu başlıkları ile devam etmektedir. Eserin sonunda bir adet de kroki bulunmaktadır (Litzmann, 1328, s. 3-47). Ne yazık ki Mustafa Kemal Atatürk’ün, General Litzmann’ın “Seferber Mevcudunda Takım, Bölük ve Taburun Muharebe Talimleri” adlı üçlemesinin taburla alakalı kısmını tamamlamaya fırsatı olmamıştır (Gawrych, 2016, s. 45).¹² Vardar Nehri Havzası’nda yapılan tatbikata Goltz Paşa ile birlikte katılan Mustafa Kemal Atatürk, 29 Ağustos 1909’da Köprülü civarında Cumalı’da bir süvari tugayının tatbikat talimlerini de teftiş etmiş ve orada geçirdiği on günlük sürece ait detayları yedi adet krokiyle birlikte aynı yıl Selanik’te “Cumalı Orduğâhı” adıyla yayımlamıştır (Özkaya vd., 2003, s. 47).

Gerek Litzmann’ın eserlerini tercüme ederek Takım ve Bölüğün Muharebe Talimi adlarıyla iki ayrı kitap yayımlaması, gerekse Goltz Paşa ile Vardar Nehri Havzası’nda yapılan tatbikata katılarak, yakın çalışma arkadaşlığı yapması, kendisinin Almanca seviyesinin yeterliliği hakkında bir fikir verebilir.

Bunun dışında 1910 yılı baharında Almanların Rhain kıyılarında düzenlediği askeri manevraya karşılık Fransa’nın Kuzey Fransa’daki Picardie bölgesinde 17-21 Eylül 1910 tarihlerinde düzenlediği manevralara Osmanlı Devleti’ni temsilen Binbaşı Fethi Okyar ve Binbaşı Selahaddin Bey ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk de katılmıştır. Bu manevralar sırasında O’nun, harekât planını hazırlayan gruptan bir Fransız albaya harekâtın başarı durumu, gözden kaçılan hususlar ve icra safhasında yaşanan zafiyetlere dair gözlemlerini içeren tafsilatlı bilgi verdiği bilinmektedir. Nitekim bu diyalogdan etkilenen albay konuyu Fransız General Foch’a kadar ulaştırmış ve bahse konu generalin özel davetiyle bir ziyafete davet edilerek tanıştırmışlardır (Önder, 1998, s. 527-532). Farklı kaynaklarda Mustafa Kemal Atatürk’ün Fransız zabitleriyle askeri münakaşalarda bulunarak herkesin dikkatini çektiği şeklinde ifadelere de rastlanmaktadır (Şapolyo, 1958, s. 104). Fransız subayların Türkçe (Osmanlı Türkçesi) bildiklerini iddia etmek doğru olmayacağından, bu diyalogların Fransızca gerçekleştiği ve bu durumun Mustafa Kemal Atatürk’ün Fransızca bilgisini tescilleyen olaylardan biri olduğu iddia edilebilir.

Osmanlı-İtalyan Harbi sırasında Mustafa Kemal Atatürk ile bir kısım İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensubu subayın kimliklerini gizleyerek,¹³ maske görevlerle

¹² Mustafa Kemal Atatürk tarafından tercüme edilen “Takımın Muharebe Talimi” ve “Bölüğün Muharebe Talimi” adlı kitapların kapak ve ilk sayfaları EK-3’tedir.

¹³ Mustafa Kemal Bey’in, “Şerif” takma adıyla, Mısır üzerinden Derne’ye gittiği Salih Bozok’a yazdığı özel mektuplarından anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Borak, 2004, s. 28-29.

Kuzey Afrika'ya gittikleri bilinmektedir (Levent, 2019, s. 93-94). MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Bşk.lığı Arşivi'nde yer alan bir şifreli telgraftan, o tarihte kurmay binbaşı rütbesinde olan Mustafa Kemal Atatürk'ün 30 Aralık 1911'de Derne'ye muvasalat ettiği ve Şark Gönüllü Kumandanlığı'nı üstlendiği,¹⁴ TTK Arşivi'ndeki başka bir arşiv belgesinden de 1912 yılında Derne Komutanlığı görevini yürüttüğü anlaşılmaktadır.¹⁵

Bu dönemde yerel aşiretler ile birlikte çalışan ve onları İtalyan işgaline karşı direniş için organize eden Mustafa Kemal Atatürk'ün, aşiret mensuplarıyla iletişimi nasıl gerçekleştirdiği konusunda çok fazla kayıt yoktur. Bununla birlikte Orhan Koloğlu, Mustafa Kemal Atatürk'ün Arapça bilmemekle birlikte; 1905 yılında Şam'da, 1908 yılında ise II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine oluşan tepkiyi bastırmak amacıyla üç ay süreyle Libya'da kaldığından, Arap kültürüne ve coğrafyaya vakıf olduğunu ifade etmektedir (Koloğlu, 2013, s. 77-79).

Ancak Koloğlu'nun bu iddiasına biraz mesafeli yaklaşmak gerekebilir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri rüştiye döneminde Arapça-Farsça dersleri aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte eğitim safahatının sonraki döneminde müfredatta bu derslere yer verilmemesi nedeniyle Arapça bilgisini ilerletmemiş olduğu tasavvur edilebilir. Bu noktadan hareketle kendisinin askeri idadi döneminde aldığı Arapça eğitimine ilave olarak, Şam ve Libya'da geçirdiği sürenin de etkisiyle muhtemelen belli başlı Arapça kelimeler ile askeri terimlere vakıf olduğu, ancak aşiretler ve yerel yetkililerle olan iletişiminin tercümanlar vasıtasıyla sağlandığı çıkarımında bulunulabilir.

Mustafa Kemal Atatürk, 27 Ekim 1913 tarihinde Sofya Ataşemiliterliği'ne atanmış, 11 Ocak 1914 tarihinden itibaren Belgrad ve Çetine Ataşemiliterliklerini yürütme görevi de kendisine tevdi edilmiş, Ocak 1915 tarihine kadar da Sofya'da kalmıştır.¹⁶

Sofya'daki görevi sırasında İstanbul'dan uzak kalmamak, oradaki gelişmeleri takip edebilmek amacıyla 31 Mart Vak'ası sonrasında tanıştığı ve hatta kendisinden bir süre Fransızca dersleri de aldığı Madam Corinne¹⁷ ile mektuplaştığı bilinmektedir. 21 Kasım 1913 tarihinden başlayan ve 1916 yılına kadar devam eden süreçte Madam Corinne'e yazdığı on beş mektup, beş kart ve iki telgraftan çok büyük bir kısmının Fransızca olması, O'nun

¹⁴ MSB Arşiv ve Askeri Tarih D.Bşk.lığı Arşivi, OİH Kataloğu, Dosya No: 157-20, Klasör No: 34.

¹⁵ TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 150, No: 7.

¹⁶ Kara Harp Okulu resmi örün sitesi, Erişim adresi: <http://www.kho.edu.tr>. Afet İnan bunlara Bükreş'i de eklemektedir. Detaylı bilgi için bkz.: İnan, 1956, s. 15.

¹⁷ Cenova kökenli bir ailenin kızı olan Corinne'nin büyükbabası Gregoire Osmanlı tabiiyetine geçerek sarayda tercüman olarak görevlendirilmiştir. Babası Luigi ise tıbbiyeyi İstanbul'da bitirmiş ve liyakatinden dolayı "paşa" unvanı verilmiş ve adını da "İsmet" olarak değiştirmiştir. Bu ailenin üç çocuğundan biri olan Corinne, 1883'te doğmuş, güzel sanatlara eğilimli olduğundan Paris Konservatuarı'na yazılmış, piyano ve şan bölümlerini bitirmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen Corinne, Harp Okulu'nda öğretim görevlisi olarak görev yapan Yüzbaşı Ömer Lütfi Bey ile tanışmış ve evlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Harekât Ordusu ile birlikte İstanbul'a geldiği dönemde arkadaşı Ömer Lütfi Bey, O'nu Corinne ve ailesiyle tanıştırmıştır. Ömer Lütfi Bey, Balkan Muharebeleri sırasında şehit düştükten sonra da Mustafa Kemal Atatürk ile Madam Corinne arasındaki dostluk devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Özverim, 2007, s. 23-65.

Fransızca'yı iyi bildiğini düşündürmektedir.¹⁸ 21 Kasım tarihli ilk mektubunda İstanbul'dan Sofya'ya olan tren yolculuğu esnasında O'nun Almanca'dan başka bir dil bilmeyen bir Alman ile arkadaşlık yaptığını ve Madam Corinne ile yaptığı çalışmalara güvenerek bu bey ile diyaloga girme cesaretini gösterdiğini ifade etmektedir. İkili arasındaki bu mektuplardan bazılarındaki imla hatalarının Madam Corinne tarafından düzeltilmiş de bilinmektedir (Turan, 2004, s. 54).

Ataşemiliter olarak görev yaptığı dönemde Mustafa Kemal Atatürk, Sofya'da Avusturyalı bir ailenin yanında pansiyoner olarak kalmış ve bu evin kızı olan Hilda Christianus ile dostluk kurmuştur. İstanbul'a döndükten sonra da Madam Hilda ile olan diyalogunu mektuplar vasıtasıyla sürdürmüş ve Çanakkale Muharebeleri esnasında Madam Hilda'ya yazdığı 6 Haziran 1915 tarihli mektupta; "... Sizin bana verdiğiniz Almanca derslerini asla unutmadım..." demiştir.¹⁹ Çanakkale'den gönderdiği 20 Temmuz 1331 (1915) tarihli mektubunda da yeni kitaplar aldıracağını söyleyerek Madam Corinne'den birkaç Fransızca roman adı istediği görülmektedir. (Avcı, 2017, s. 153). Yine o dönemde gazeteci sıfatıyla Çanakkale'de Mustafa Kemal Atatürk ile görüşen Ruşen Eşref Ünaydın, kendisinin masasının üzerinde Balzac'ın Colonel Chabert, Maupassant'ın Boule de Suif, Lavedan'ın Cervir adlı eserlerinin bulunduğunu müşahede etmiştir (Ünaydın, 1954, s. 16-17). Sonraki yıllarda da harp meydanlarında yabancı dilde okumalara devam eden Mustafa Kemal Atatürk'ün, Doğu Cephesi'nde bulunduğu döneme ait 19 Kasım 1916 tarihli günlüğünde Alphonse Daudet'nin aralıklarla okuduğu "*Sapho-Moeurs Parisiennes (Safo-Paris Âdetleri)*" adlı romanını bitirdiği anlaşılmaktadır (Tezer, 1995, s. 72).

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1917 yılında Velihaht Vahdettin ile yaptığı Almanya ziyareti sırasında, Kaiser Wilhelm ile tanışma merasiminde Kaiser'in Almanca hitaplarını anladığı; ancak Fransızca cevap verdiği bilinmektedir. Yine onurlarına verilen akşam yemeğinde Kaiser ile Lüdendorf arasındaki Almanca konuşmaları anladığı ve Lüdendorf ile Fransızca sohbet ettiği de anlaşılmaktadır (Atatürk, 1992, s. 38-53).

Mustafa Kemal Atatürk, Almanya dönüşü hastalandığından tedavi ve istirahat için Viyana yakınlarındaki Kotaj Sanatoryumu ve Karlsbad'a gitmiştir. Kendisinin Karlsbad'daki tedavi sürecinde tuttuğu günlük, O'nun hakkında bazı bilgilere ulaşabilmeyi mümkün kılmaktadır. Günlükten anlaşıldığı kadarıyla, Karlsbad'da her şeyden önce kısa bir süreliğine de olsa dinlenmek, yabancı dilini geliştirmek, kitap okumak, ülkesinin geleceğine yönelik düşüncelerini gözden geçirmek ve bunları başkalarıyla tartışmak için bir fırsat yakalamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün hemen her koşulda kitap okumak için özel bir çaba gösterdiği ve okumanın kendisi için nasıl vazgeçilmez bir alışkanlık olduğu, yabancı dil bildiği ve ilerletmek konusunda kararlı olduğu günlükte açıkça görülebilmektedir (Uzun, 2016, s. 177-178).

¹⁸ Mustafa Kemal Atatürk'ün Madam Corinne'e yazdığı Fransızca mektupların orijinali EK-4'tedir.

¹⁹ Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Atatürk Araştırma Merkezi resmi ürün sitesi, Erişim adresi: <http://atam.gov.tr>; Turan, 2004, s. 51.

Bahse konu günlüklere ait detayları Afet İnan'ın eserlerinde görmek mümkündür. İnan, "*Kemal Atatürk'ü Anarken*" adlı kitabında, Mustafa Kemal Atatürk'ün tedavi sürecinde beş defter hacminde Fransızca ve Türkçe günlük tuttuğunu ifade etmektedir (İnan, 1956, s. 16). Yine İnan tarafından hazırlanan "*Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*" adlı kitapta ise bahse konu günlüklerin 13 Temmuz 1918 Cumartesi gününden 14 Temmuz 1918 Pazar gününe kadar olan iki günlük kısmının tamamen Fransızca yazıldığı, diğer sayfalarda da kısmen Fransızca ifadeler yer verildiği görülmektedir (İnan, 2018, s. 25).

Mustafa Kemal Atatürk, burada geçen süre zarfında birçok kitabı Fransızca aslından okumuş (Şenalp, 1989, s. 369-377), çevresindekilerle genellikle Fransızca iletişim kurmuş, Almanca ve Fransızca dersleri almıştır.

Hatıralarında geçtiği kadarıyla 2 Temmuz Salı günü Almanca muallimesi Paula Klemm ile görüşmüştür. Bu görüşme kendisinin Almanca seviyesi ve Almanca derslerinden beklentilerinin anlaşılması açısından son derece kıymetli ipuçları barındırmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, Paula Klemm ile bu ilk görüşmesinde; "*Madmazel, dedim, ben senelerce mektebde gramer okudum, lektör yaptım, resitasyon ezberledim; fakat Almancayı öğrenmedim. Şimdi Almanca öğrenmek istiyorum.*" şeklindeki sözleri, kendisinin eğitim hayatı boyunca Almanca dersleri aldığı bir kez daha teyit edilmesine anlamına gelmektedir. Yine bu diyalogun ilerleyen bölümlerinden kendisinin Almanca yazma ve ikili konuşmalar konusunda da hiçbir zorluk çekmediği; ancak yine de Almanca seviyesinden memnun olmadığı anlaşılmaktadır. 12 Temmuz tarihli notları arasında, İsviçreli bir kadından Fransızca ders için haftalığı 100 krona anlaştıkları ve bu kadının çok güzel bir aksanla Almanca konuştuğuna dair bilgiler vardır. 13 ve 14 Temmuz tarihlerinde tamamen Fransızca olarak tuttuğu notlarda; 13 Temmuz'da Fransızca bir kitap okuduğunu ve Almanca ders çalıştığını söylemektedir. Yine bu notlardan Fransızca ders almak için Madam Heiniche'ye gittiğini, bu ders esnasında Balzac'ın bir eserini okurken telaffuzunu düzeltmesini ve bilmediği kelimeleri izah etmesini istediği, Madam Heiniche'nin kendisinin Fransızca telaffuzunu beğendiği anlaşılmaktadır (İnan, 2018, s. 33-34)

Günlüklerde yer alan; "*15-20 Temmuz 1918: 6 günlük sergüzeşti günü gününe yazmak müyesser olmadı. Bugünler zarfında Almanca dersine hitam (son) verildi.*" (İnan, 2018, s. 55-56) sözleri de 2 Temmuz tarihinde başlayan bu Almanca derslerinin çok uzun soluklu olmadığını göstermektedir.

Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Yabancı Dil Kullanımı

Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim hayatı boyunca öğrendiği ve şahsi gayretleriyle geliştirdiği Fransızca ve Almancayı Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Milleti'nin menfaatleri doğrultusunda büyük bir etkinlikle kullandığı görülmektedir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk halkından yana net bir tavır sergileyen Fransız Pierre Loti'ye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla yazdığı 3 Kasım 1921 tarihli Fransızca mektup bunun göstergelerinden biridir (Borak, 2004, s. 270-271). Yine Millî Mücadele

Dönemi'nde Ankara'ya gelen Fransız gazeteci Berthe Gaulis başta olmak üzere yabancı ziyaretçilerle yaptığı görüşmelerde de Fransızca'yı tercih etmiştir. 1922 yılı sonlarında Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk ile defaten görüşen İngiliz gazeteci Grace Ellison da O'nun Fransızca'yı seçkin sözcüklerle kullandığını, Türkçe'de ise usta bir konuşmacı olduğunu belirtmektedir (Ellison, 1999, s. 185). ABD Büyükelçisi Sherril ise; *"İlk görüşmede adet olduğu üzere sadece Türkçe konuşur. Eğer konu ile ilgilenirse nefis bir Fransızca ile devam eder."* demektedir. Bununla birlikte Mustafa Kemal, çok önemli gördüğü konular tartışılırken tercüman kullanmayı yeğlemiştir (Turan, 2004, s. 54-55).

Cumhurbaşkanlığı döneminde de yabancı diplomat/devlet adamlarıyla yaptığı özel ve resmi görüşmelerde Fransızca'yı tercih etmiştir. Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle verilen bir akşam yemeğinde elçilerle iletişim kurarken çevirmenin performansını yetersiz bularak, *"Sizler hep Fransızca konuşuyorsunuz, ben de Fransızca biliyorum, şu halde bu dilde konuşalım."* cümlesini sarf etmesi ve ardından sözlerini Fransızca olarak sürdürmesi, kendisinin Fransızca seviyesinin yüksekliği konusunda fikir vermektedir (Ceyhan, 1988, s. 54).

Yine katıldığı bazı uluslararası toplantılarda da Fransızca konuştuğu bilinmektedir. 25 Ekim 1931'de Ankara'da toplanan II. Balkan Konferansı'nın son oturumunda yapmış olduğu Fransızca konuşma bu durumun en bilindik örneklerinden biridir. Bu konuşma sırasında özetle, savaşmak suretiyle kitleleri birbirine boğazlatmanın insanlığa yakışmayan bir davranış olduğunun altını çizmiş ve insanları mutlu kılmanın karşılıklı sevgi, anlayış, maddi/manevi ihtiyaçların karşılanmasından geçtiğine vurgu yapmıştır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1959, s. 272-273).

Kendisinin Fransızca'yı tercih etmekle birlikte, Almancasına da güvendiği ve 21-24 Mart 1930 tarihleri arasında *"Vossigche Zeitung"* adlı Alman gazetesine verdiği Almanca demeçte, Kur'an-ı Kerim'in ve İslam Peygamberinin hayatına ait bir kitabın Türkçeye çevrilmesi hakkında değerlendirmelerde bulunduğu bilinmektedir (Ceyhan, 1988, s. 60).

Özel Kütüphanesinde Bulunan ve Yabancı Dilde Okuduğu Kitaplar

Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu kitaplar ve bu kitap grubu içinde yabancı dilde hazırlanmış olanların dillere göre tasnif edilmesi, kendisinin bildiği yabancı diller hakkında fikir verebilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün sahip olduğu kitap sayısı konusunda birbirine yakın rakamlar telaffuz edilmekle birlikte, 1973 yılında Milli Kütüphane Genel Müdürü iken Atatürk'ün Özel Kütüphanesi'nin kataloğunu hazırlayan Müjgân Cunbur, Çankaya'da 1903 ve Anıtkabir'de 2092 kitabın künyesini çıkarmıştır. Bu durumda O'nun 3.995 adet kitaba sahip olduğu söylenebilir (Cunbur, 1973, s. VIII). Kendisinin okuduğu kitaplar arasında; Fransız edebiyatına dair 121 kitap (%2,8), Alman diline ait 61 kitap (%1,4), İngiliz diline ait 61 kitap (%1,4), Fransız diline ait 58 kitap (%1,3) bulunmaktadır. Bu kitaplardan büyük bir kısmının Fransızca olarak işaretlendiği görülmektedir (Yalman, 2014, s. 244-245). Kendi kitaplarının

yanı sıra özellikle İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nden farklı zamanlarda kitaplar ödünç aldırdığı ve bu kitaplar arasında kendi kütüphanesinde çevirisi bulunduğu halde orijinalinden okumayı tercih ettiği, Durkheim'a ait üç adet kitabın olduğu da bilinmektedir (Avcı, 2017, s. 155).

Kendisinin Rusça bilmediği ve Fransızcaya hâkim olduğunun göstergelerinden biri de Profesör Solovev'in (Sergey Mihayloviç) yazmış olduğu "*Rusya Tarihi*" kitabını Fransızca tercümesinden okumasıdır (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 1985, s. 284).

Yine kütüphanesinde "*Timurlenk: The Mulfufat Timury or autobiographical memories of the Moghul Timur*" gibi İngilizce kitaplar ile Renato Bova Scoppa'nın "*Stambul*" adlı İtalyanca kitabının da bulunduğu ve kendisinin âdeti olduğu üzere bu eserlerin sayfalarında bazı işaretlemeler yapıldığı bilinmektedir (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 1985, s. 289, 293). Bu durum ilk anda O'nun İngilizce ve İtalyanca bilip bilmediği konusunda bir soru işareti oluştursa da kendisinin o tarihe kadar İngilizce ve İtalyanca üzerine hiçbir eğitim almamış olması ve Afet İnan'ın, Mustafa Kemal Atatürk'ün okuduğu kitaplardaki işaretlerin bir kısmının kendisine ait olduğu yönündeki beyanı, bahse konu işaretlemelerin üçüncü kişilerce yapılmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir (Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu, 1973, s. IX).

Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat yaptığı okumalar dışında, kısa sürede okunmasını istediği kitaplar ile İngilizce gibi kendisinin bilmediği dillerdeki eserleri güvendiği arkadaşlarına ve uzmanlara okuttuğu da bilinmektedir (Turan, 2004, s. 64). Auguste Comte, Voltaire, Desmolunis, Montesquieu, Rousseau gibi Fransız filozofların yapıtlarından yararlanan Mustafa Kemal Atatürk'ün, Max Beer'in "*Sosyalizm ve Sosyal Mücadelenin Umumi Tarihi*" adlı yapıtını Fransızca'dan (Borak, 1999, s. 77), Arthur Williams'ın "*İleri Bakmak*"²⁰ ve Albay James Churchward'ın "*Kayıp Mu Kitası*" adlı eserlerini İngilizceden çevirtmesi bu durumun somut örneklerindedir (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, 1985, s. 173-180).

Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk ile 29 Ocak 1923-5 Ağustos 1925 tarihleri arasında evli kalan Latife Hanım'ın da İstanbul Arnavutköy Amerikan Koleji'nde okuduğu, İsviçre ve Fransa'da kaldığı, Avrupa'nın en iyi yükseköğretim kurumlarından biri olan Sorborne Üniversitesi'nde siyaset ve hukuk eğitimi aldığı, Fransızca, İngilizce ve Almanca seviyesinin çok iyi olduğu bilinmektedir (İnce, .2013, s. 69-75).

Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün İngilizce konusunda çevresindeki bürokratlar, tercümanlar ve eşi Latife Hanım'dan da destek aldığı ve İngilizce kitaplar üzerindeki işaretlemelerin de bunlara ait olabileceği şeklinde bir yorumda bulunulabilir.

Sonuç

Ortaya konulan bilgi ve belgeler ışığında Mustafa Kemal Atatürk'ün iyi derecede Fransızca ve Almanca bildiği, hatta Fransızca seviyesinin Almanca seviyesinden biraz daha

²⁰ Bahse konu kitabının orijinal İngilizce sayfalarının üzerine yapılmış Türkçe (Osmanlı Türkçesi) çeviriyi göstermek adına iki sayfası EK-5'te verilmiştir.

iyi olduğu ve konuşmak durumunda kaldığı zamanlarda öncelikle Fransızca'yı tercih ettiği söylenebilir.

Kendisinin Fransızca ve Almancaya yönelmiş olmasının sebeplerinin başında eğitim hayatının önemli bir bölümünü geçirmiş olduğu askeri okullarda ağırlıklı olarak bu dillerin öğretiliyor olması gelmektedir. Osmanlı Ordusu birbiri ardınca Fransız ve Alman ekollerini benimsemiş, bu durum doğal olarak askeri okulların müfredatına da yansımıştır. Bu noktadan hareketle, Mustafa Kemal Atatürk'ün okul döneminde Almanca ve Fransızca öğrenmesi, O'nun için bir tercih değil; bir nevi zorunluluk olmuştur denilebilir. Ancak okullarda verilen eğitimle yetinmediği ve dil seviyesini geliştirmek adına büyük bir gayret sarf ettiği aşikârdır. Bu amaçla özel kurslar aldığı, yabancı uyruklu dostlarıyla karşılıklı mektuplaşarak yazım dilini geliştirmeye çalıştığı, katıldığı uluslararası manevralar, resmi ziyaretler ve vermiş olduğu demeçlerle dil seviyesini geliştirdiği gözlemlenmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün yabancı dil bilmesinin literatüre en büyük katkılarından biri de General Litzmann tarafından Almanca olarak hazırlanmış olan "*Seferber Mevcudunda Takım, Bölük ve Taburun Muharebe Talimleri*" adlı eseri "*tercüme ederek*" takımla ilgili kısmını "*Takımın Muharebe Talimi*", bölükle ilgili kısmını da "*Bölüğün Muharebe Talimi*" adı ile yayımlamış olmasıdır.

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusal ve uluslararası literatürde büyük bir asker/devlet adamı ve bir entelektüel olarak anılmasında, yabancı dil bilgisi ve yurtdışı görev/gezilerinin katkısının yadsınamayacağı, O'nun bir yandan Türk dilinin gelişimi için büyük çaba sarf ederken, diğer yandan da yabancı dil eğitimine ve başka dillerde yayımlanmış eserlerin Türkçeye kazandırılmasına büyük önem verdiği söylenebilir. Kendisinin elli yedi yıllık kısa ömrünün önemli bir kısmının harp meydanlarında geçtiği düşünüldüğünde bu çabanın büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- Kara Harp Okulu (KHO) Arşivi
MSB Arşiv ve Askeri Tarih D.Bşk.lığı Arşivi
Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi

Kitap, Makale ve Tezler

- Akyüz, Y. (1981). Atatürk'ü yetiştiren öğretmenlerden birkaçı, *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu (9-10 Nisan 1981) Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- (1999). Atatürk'ü yetiştiren öğretmenlerden birkaçı, *Atatürk ve Eğitim*, (Haz.) A. Güler, S. Akgül, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 11-20.
- Arı, K. (2006). Atatürk'ün yazarlığı ve gazeteciliği, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, 13, 3-23.
- Avcı, M. (2017). *Atatürk dönemi kütüphanecilik faaliyetleri (1923-1938)*, (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydemir, Ş.S. (2011). *Tek adam Mustafa Kemal: 1881-1919, Cilt: 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atatürk, M.K. (1962). *Nutuk (Vesikalar): Vesika: 144, Cilt: III*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü.
- (1992). *Atatürk'ün anıları (1917-1919)*, F.R. Atay, M. Soydan (Kaleme Alanlar), İ. Bozdağ (Sadeleştiren), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Atatürk'ün askerliğe dair eserleri*, (1959). Afetinan Önsözü, Ankara: Doğu Ltd.Şirketi Matbaası.
- Atatürk'ün askerlikle ilgili çeviri kitapları: Takımın muharebe talimi, bölüğün muharebe talimi*, (1998). (Haz.) N.Uğurlu, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri (1906-1938), Cilt II*, (1959). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk'ün okuduğu kitaplar: Yabancı dillerdeki kitaplar*, (1985). G.D. Tüfekçi (Der.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk'ün özel kütüphanesinin kataloğu*, (1973). (Haz.) Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, Müjgân Cunbur'un Önsözü, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bayur, Y.H. (1999). Atatürk'ün ailesi, çocukluğu ve eğitimi, *Atatürk ve Eğitim*, (Haz.) A. Güler, S. Akgül, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 60-67.
- Borak, S. (1999). Atatürk Harp Akademisi'nde, *Atatürk ve Eğitim*, (Haz.) A. Güler, S. Akgül, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 1999, 68-79.
- (2004). *Atatürk'ün özel mektupları*, İstanbul: Şefik Matbaası.
- Cebesoy, A.F. (1967). *Sınıf arkadaşım Atatürk: Okul ve genç subaylık hatıraları*, İstanbul: İnkılâp ve Ata Kitabevleri.
- Ceyhan, E. (1988). Atatürk ve yabancı dil eğitimi, *Eğitim ve Bilim*, 12, 67, 50-61.
- Coşar, Ö.S. (1973). *Atatürk ansiklopedisi, Cilt: 1 (1881-23 Temmuz 1908)*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Cunbur, M. (1973). *Atatürk'ün özel kütüphanesinin kataloğu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Çam, Y. (1991). *Atatürk'ün okuduğu dönemde askeri okullar: Rüştiye-idadi-harbiye (1892-1902)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Doğumundan ölümüne kadar kaynakçalı Atatürk günlüğü, Atatürk Araştırma Merkezi resmi örün sitesi,
Erişim adresi: <http://atam.gov.tr>.

Düstur, Tertip: 3, Cilt: 15.

Ellison, G. (1999). *Ankara'da bir İngiliz kadını*, O. Olcay (Çev.), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Gawrych, G.W. (2016). *Genç Atatürk*, G.Ç. Güven (Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.

Güler, A. (1999). *Manastır Askeri Lisesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri lise öğrenimi*, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.

----- (2000). *Mustafa Kemal'in Harp Okulu ve Harp Akademisi öğrenimi*. Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.

Güler, A. ve Yalçın, E.S. (2000). *Atatürk: Hayatı, düşünceleri ve kişiliği*. Ankara: Berikan Yayınları.

Harp Akademilerinin 127 yılı: 1848-1975: Şeref dolu yıllar. (1975). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

İnan, A. (1956). *Kemal Atatürk'ü anarken*, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.

----- (1959). *Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

----- (2018). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad hatıraları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnce, L. (2013). Atatürk ve Latife Hanım, *Hukuk Gündemi Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, 69-75.

Kara Harp Okulu resmi örün sitesi, Erişim adresi: <http://www.kho.edu.tr>.

Koloğlu, O. (2013). *Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa'ya*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Kurtcephe, İ. ve Balcıoğlu, M. (1991). *Kara Harp Okulu tarihi*, Ankara: Kara Harp Okulu Matbaası.

Levent, Z. ve Avcı, M. (2017). Mustafa Kemal'in eğitim hayatında saklı kalmış bir dönem: Mülâzım-ı evvel Mustafa Kemal, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 60, 513-534.

Levent, Z. (2019). *Kuva-yı Milliye'den Teşkilât-ı Mahsusa'ya gayrinizami harp*, (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Litzmann, K. (1328). *Bölüğün muharebe talimi*, Erkân-ı Harbiye Kolağası M.Kemal (Osmanlıcadan Tercüme Eden), İbrahim Hilmi (Tâbi' ve Nâşiri), İstanbul: Mahmutbey Matbaası. (Osmanlı Türkçesi)

Mango, A. (2000). *Atatürk*, F. Doruker (Çev.), İstanbul: Sabah Kitapları.

Muharrem Mazlum, (1930). *Erkân-ı Harbiye mektebi (Harp Akademisi) tarihçesi*, İstanbul: Yıldız Harp Akademileri Komutanlığı Matbaası.

Önder, M. (1998). Atatürk, Fransa-Picardie Manevralarında (12 Eylül-12 Ekim 1910), *Erdem Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı-II*, 11 (32), 527-532.

Özer, B. ve Korkmaz, C. (2016). Yabancı dil öğretiminde öğrenci başarısını etkileyen unsurlar, *EKEV Akademi Dergisi*, 20 (67), 59-84.

Özkaya, Y. vd. (2003). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Özverim, M. (2007). *Mustafa Kemal ve Corinne Lütüf: Bir dostluğun öyküsü*, İstanbul: Doğan Kitap.

Özyurt, C. (2004). Osmanlı'da resmi ulusçuluk ve dil politikası, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 155-165.

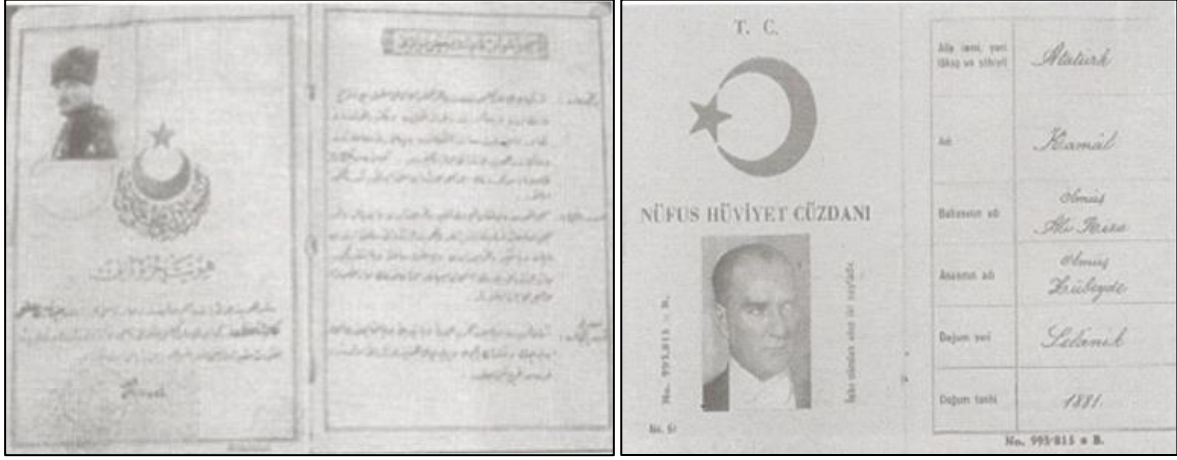
Safa, L. (2017). *Osmanlı döneminde Selanik*, (Yüksek lisans tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Sönmez, C. (2004). *Atatürk'ün yetişmesi ve öğretmenleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Şapolyo, E.B. (1958). *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele tarihi*, İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi.
- Şenalp, L. (1989). Atatürk'te okuma tutkusu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V (14), 369-377.
- Taşkıran, C. (2009). *Yüzyıllardır harbiye: Harbiye'nin 180 yıllık tarihi ve en büyük Harbiyeli Atatürk*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Tezer, Ş. (1995). *Atatürk'ün hatıra defteri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, Ş. (2004). *Kendine özgü bir yaşam ve kişilik: Kemal Atatürk*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Unat, F.R. (1963). Atatürk'ün öğrenim hayatı ve yetiştiği devrin milli eğitim sistemi, *Belleten*, XXVII (105-108), 601-624.
- Uzun, H. (2016). Yazdığı eserlerde Atatürk'ü tanımak ve anlamak: M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad hatıraları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 165-180.
- Ünal, T. (1968), Harp Okulu tarihi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 2, 8, 18-21.
- Ünaydın, R.E. (1954). *Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'le mülakat*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Yalman, A.E. (1338). BMM Reisi Gazi Mustafa Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı, *Vakit Gazetesi*, 10 Kanunusâni 1338 (10 Ocak 1922).
- Yalman, A. (2014). *1283 Harbiyeli Mustafa Kemal*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.

EKLER

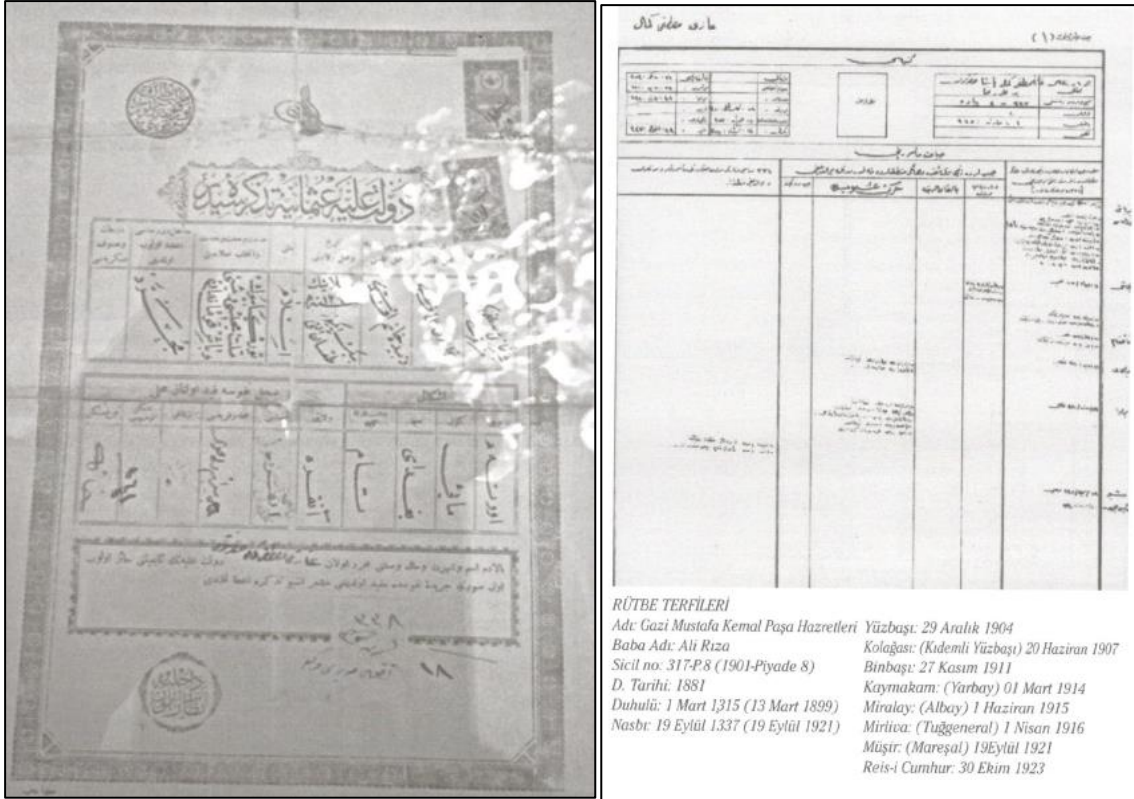
EK-1: Mustafa Kemal Atatürk'ün Nüfus Bilgileri

Ankara Nüfus Müdürlüğüne 27 Ocak 1339 (1923) tarihinde eski harfli verilmiştir.

Yazı inkılâbından sonra Latin alfabesiyle tekrar düzenlenerek Ankara Nüfus Müdürlüğüne verilmiştir.

(Kaynak: KHO Arşivi, Mustafa Kemal Atatürk'e Ait Nüfus Cüzdanları.)

(Kaynak: Mustafa Kemal Atatürk'e Ait Özlük Dosyası Bilgileri (Yalman, 2014, s. 214, 225))

EK-2: Mustafa Kemal Atatürk'ün Okul Yıllarına Ait Defterlerin Türkçe Transkripsiyonu.

Selanik Askeri Rüştiyesi

SELANİK RÜŞDİYE-İ ASKERİYESİ														
DÖRDÜNCÜ SENE ŞAKIRDANI														
SIRA NUMARASI	ESAMİ (İsimler)		MANTIK	HESAB	USUL DEFTERİ	HENDESE	COĞRAFYA	TARİH İSLAM	KAVAYİT-İ OSMANİYE	FRANSTİÇA	İMLA-İ TÜRKİ	HATT-İ FRANSEVİ	RESİM	YEKÜN
			45	45	45	45	45	45	45	45	20	20		445
			18	18	18	18	23	23	23	23	23	14	14	207
1	Ahmet Tevrik	Efendi Tarakçı	45	45	45	45	45	45	44	45	20	20		444
2	Süleyman Adil	* Şakıbeddin	45	45	45	45	45	45	44	45	20	20		444
3	Mehmed Gençli	* Ahmet Subaşı	45	45	45	45	45	45	44	45	20	20		444
4	Mustafa Kemal	* Ahmet Subaşı	45	45	45	45	45	43	45	45	20	20		443
5	Orhan Nuri	* Sinançık	45	45	45	45	45	44	44	45	20	20		443
6	Mehmet Tevrik	* Abdülrah Kadı	45	45	45	45	45	45	45	45	20	13		428
7	İsmail Hakkı	* İki Şerefe	45	45	45	43	45	45	44	44	45	20	15	431
8	Osman Efendi	* Hamidiye	43	45	45	45	45	42	42	44	18	12		426
9	Mehmet Makbul	* İki Lüle	45	40	41	41	43	43	37	45	41	16	12	404
10	Ali	* Ahmet Subaşı	44	42	35	36	42	42	40	39	45	20	20	402
11	Mehmet Eşref	* İki Lüle	45	44	44	27	30	41	42	45	45	19	19	401
12	Hamdi	* Haçır İsmail	41	36	45	38	40	38	44	44	43	20	14	401
13	Ziya ?	* Yedi Kufe	45	25	44	34	45	40	44	44	40	20	17	398
14	Murad Nihal	* Kâzım Muhtısalın	42	40	42	37	43	33	43	42	43	18	13	397

M. KEMAL ATATÜRK'ÜN SELANİK ASKERİ RÜŞDİYESİ 4. NCÜ SENE NOTLARINI GÖSTEREN RUMI 1311, HİCRİ 1313, MİLADİ 1895 TARİHLİ NUMARA DEFTERİNİN TÜRKÇE TRANSKRİPSİYONLU (K.H.O ARŞİVİ 13 NOLU NUMARA DEFTERİ)

(Kaynak: KHO Arşivi, Selanik Askeri Rüştiyesi 4.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1311, Hicri: 1313, Miladi: 1895 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 13 Numaralı Defter.)

EK-2 (Devamı)

Manastır Askeri İdadisi

İKİNCİ SENE ŞAKIRDANI											
SIRA NUMARASI	ESAMİ (İSİMLER)		MİGELLESAT (Tıbbi)	İNDİZE (İsmail)	TARİHİ URMUN	ŞİTARİT	FRANSIZCA	RESİM	TARAVA	ÇİBRASIK	YEKÜN
BEHER DERSİN TAM NUMARASI			45	45	45	45	45	20	20	20	285
BEHER DERSİN ÜS MİZANI			15	15	22,5	22,5	22,5	13,5	13,5	13,5	138
1	Ahmet Tevfik	Efendi Selanik	45	45	45	44	45	20	20	20	284
2	Recep Fahrî	" Kayalar	44	45	45	45	44	20	20	20	283
3	Mustafa Kemal	" Selanik	45	45	45	44	44	20	20	20	283
4	Abdülkadir	" Yanya	42	44	45	44	44	20	20	20	280 *
5	Hüseyin Avni	" Köprülü	41	45	45	44	45	19	20	20	279
6	Ali Şevket	" Üsküb	42	45	45	44	44	20	19	20	279
7	Abdübaki	" Üsküb	43	45	45	43	44	19	19	20	275
8	İsmail Hakkı	" Köprülü	40	44	45	41	43	20	20	20	273
9	Bekir Hıfzı	" Özi	42	44	44	43	41	20	20	20	271
10	Abdurrahman	" Selanik	41	44	45	39	43	20	20	19	267 *
11	Ali Tevfik	" Selanik	32	42	45	41	39	20	20	20	259
12	Seyrek	" Üsküb	40	39	37	40	39	20	20	20	259
13	Cauid	" Üsküb	35	45	36	38	38	17	18	20	238
14	Ahmet Hakkı	" Üsküb	34	40	43	34	35	20	19	20	238
15	Ali Yusuf	" Üsküb	33	33	45	42	21	16	17	20	228
16	Mehmet Hıfzı	" Selanik	31	39	34	34	35	19	16	20	227

* Ali Tevfik Efendi-Selanik'in not toplamı 283 değı 279, Abdurrahman Efendi-Selanik'in not toplamı 266 değı 267 dir.

M. KEMAL ATATÜRK'ÜN MANASTIR ASKERİ İDADISI 2 NCİ SENE NOTLARINI GÖSTEREN RUMI 1313, HİCRİ 1316, MİLADİ 1897 TARİHLİ NUMARA DEFTERİNİN TÜRKÇE TRANSKRİPSİYONU, (K.H.O ARŞİVİ 14 NOLU NUMARA DEFTERİ)

(Kaynak: KHO Arşivi, Manastır Askeri İdadisi 2.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1313, Hicri: 1315, Miladi: 1897 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 14 Numaralı Defter.)

MANASTIR'DA KAIN MEKTEB-İ İDADI-İ ŞAHANE														
ÜÇÜNCÜ SENE ŞAKIRDANI														
SIRA NUMARASI	ESAMİ (İsimler)		MAKINA	KOZMOGRAFYA	TARİHİ URMUN	TARİHİ OSMANI	KİTABET	MANTIK	AKAİD	FRANSIZCA	RESİM	TARAVA	ÇİBRASIK	YEKÜN
BEHER DERSİN TAM NUMARASI			45	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	420
BEHER DERSİN ÜS MİZANI			16	16	22,5	22,5	22,5	18	22,5	22,5	13,5	13,5	13,5	198
1	Ahmet Tevfik	Efendi Selanik	45	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	420
2	Mustafa Kemal	" Selanik	45	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	420
3	Recep Fahrî	" Kayalar	45	45	45	44	45	45	45	20	20	20	20	419
4	Ali Şevket	" Üsküb	44	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	419
5	Omer Abdülkadir	" Yanya	45	42	45	45	45	45	45	20	20	20	20	417
6	Hüseyin Avni	" Köprülü	45	42	45	45	45	45	45	20	20	20	20	417
7	İsmail Hakkı	" Köprülü	44	44	45	45	43	43	45	20	20	20	20	413
8	Abdübaki	" Üsküb	45	42	45	45	41	43	45	20	20	20	20	410
9	Abdurrahman	" Selanik	45	39	45	44	39	39	44	20	20	20	20	394
10	Omer Naci	" Deralye	43	38	45	45	45	45	45	20	19	20	19	394
11	Bekir Hıfzı	" Özi	45	40	45	37	39	41	45	20	20	20	20	386
12	Ali Tevfik	" Selanik	42	41	45	44	39	45	40	20	20	20	20	387 *
13	Seyrek Gümrü	" Üsküb	41	36	44	43	43	42	44	20	20	20	20	380
14	Cauid	" Selanik	41	30	40	36	39	44	45	18	17	20	20	376 *
15	Ali Yusuf	" Üsküb	37	35	44	39	43	43	45	27	19	17	20	369

* Ali Tevfik Efendi-Selanik'in not toplamı 386 değı 387, Cauid Efendi-Selanik'in not toplamı 371 değı 376 dir.

M. KEMAL ATATÜRK'ÜN MANASTIR ASKERİ İDADISI 3 NCÜ SENE NOTLARINI GÖSTEREN RUMI 1314, HİCRİ 1316, MİLADİ 1898 TARİHLİ NUMARA DEFTERİNİN TÜRKÇE TRANSKRİPSİYONU, (K.H.O ARŞİVİ 15-16 NOLU NUMARA DEFTERİ)

(Kaynak: KHO Arşivi, Manastır Askeri İdadisi 3.Sene Notlarını Gösteren Rumi: 1314, Hicri: 1316, Miladi: 1898 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 15-16 Numaralı Defter.)

EK-2 (Devamı)

Harp Okulu

MEKTEB-I HARBIYE-Yİ ŞAHANE																	
FİYADE İKİNCİ SENE ŞAKİRDANI																	
Sıra Numarası	ESAMI	Akademi Dönüş	Hümanîyat	Coğrafya-yi İktisadi-yi Hittiyat	Fenn-i İlmîyat	Fenn-i İhtiyatîyat Nazariyat	Uzun-İlmîyat	Tahsil Nazariyat	Makûmat ve Terbiye-yi Akademiye	İlm-i Ahlak	İhtiyatîyat	İhtiyatîyat-İhtiyatîyat	Harita Yenzil	Tahsil Amaliyat	Ceset-yi İktisadi-yi Hittiyat	Alman veya Rus Üzümü	Yekun
		45	45	45	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	45	45	575
	Beher Dersin Tam Numarası	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	13.8	13.8	13.8	13.8			254.8
1	Ahmet Tevfik Efendi Selanik	44	42	45	44	42	45	45	37	45	15	20	19	20	45	44	552
2	Faik Efendi İsparta	45	39	45	45	43	42	45	37	45	17	18	20	20	45	45	581
3	Mehmet Müstak Efendi Van	44	42	45	43	42	45	45	38	45	06	20	20	20	45	45	547
4	Hayıf Efendi Davulpaşa	45	40	45	44	44	45	43	38	45	17	16	20	19	45	41	547
5	Ömer Cemal Efendi Söğütmaniyeye	45	44	43	44	44	38	44	40	45	16	20	20	20	43	38	544
6	Hall Efendi Trabzon	42	37	45	38	41	45	44	38	43	19	17	16	20	45	44	534
7	Cavit Efendi Edirne	44	39	45	42	44	39	45	39	43	14	18	20	20	41	37	530
8	MGB Efendi Erzurum	45	37	45	43	44	45	42	40	45	07	17	16	20	43	40	529
9	Ali Şevket Efendi Erzurum	45	38	44	42	41	45	40	39	44	09	14	20	20	43	43	527
10	Selim Efendi Çarşamba	42	38	42	40	43	44	43	36	45	17	15	18	19	41	42	525
11	Mustafa Kemal Efendi Selanik	45	38	45	41	45	43	43	31	43	12	14	18	20	44	41	522
12	Osman Nuri Efendi Manisa	40	35	41	41	38	41	43	32	45	18	20	20	20	45	41	520
13	Zeki Efendi Söğütmaniyeye	45	29	45	44	43	42	38	40	44	08	20	17	20	44	41	520
14	Hall Efendi Yarıncılar	43	37	44	34	42	42	41	37	43	08	18	20	20	45	43	517
15	Suad Efendi Fatih	42	38	42	41	43	40	42	38	42	11	09	19	19	43	45	514
16	Kemal Efendi Çeltik	45	31	45	37	44	44	43	36	43	11	12	13	20	45	41	512
17	Arif Efendi Adana	44	36	44	39	42	42	39	37	45	08	20	19	18	44	44	511
18	Gölp Efendi Trabzon	43	29	45	38	43	35	42	34	42	14	18	20	19	43	44	509
19	Abdul Efendi Karaman	40	25	44	44	45	43	43	37	42	07	18	18	19	45	38	508
20	Hüseyin Hürri Efendi Kastamonu	43	37	45	43	44	33	44	32	44	17	09	17	18	44	36	508
21	Fuad Efendi Akarçay	45	33	45	42	42	41	41	38	43	09	12	13	20	45	39	508
22	Ali Fuad Efendi Tokat	37	34	44	42	44	44	42	33	44	18	09	18	19	41	38	507
23	Ali Efendi Trabzon	42	38	41	43	43	40	38	33	44	08	16	19	20	42	39	506
24	Ali Efendi Trabzon	43	38	45	41	43	39	41	28	45	09	16	16	18	42	43	506
25	Sevki Efendi Kartagay	45	33	44	38	40	44	44	43	42	05	10	16	19	42	38	503
26	Zeki Efendi Çanakkale	45	38	44	39	44	43	42	30	44	05	12	15	19	43	40	503
27	Ahmet Emin Efendi Söğütmaniyeye	45	35	41	40	38	40	34	28	45	15	17	20	19	42	38	499
28	Fekih Efendi Trabzon	45	34	44	32	41	43	39	38	44	05	16	15	17	19*	43	495
29	Hayreddin Efendi Çarşamba	45	36	44	35	44	32	39	37	45	08	11	16	20	45	38	495
30	Hayri Efendi Trabzon	45	33	43	42	40	40	32	35	44	07	15	18	17	42	40	493

(Kaynak: KHO Arşivi, KHO Arşivi, Harp Okulu 2.Sene Notlarını Gösterir Miladi: 1900 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu, 20 Numaralı Defter.)

MEKTEB-I HARBIYE-Yİ ŞAHANE																	
EELÜBEŞİNCİ FİYADE SINIFI FİYADE ÜÇÜNCÜ SENE ŞAKİRDANI																	
Üç Sene Nihayetinde Umumunda Sıra Numarası	Dip. No.	ESAMI	Sınav-yi Sınav Tabiiyat	İhtiyatîyat-İhtiyatîyat	Fenn-i İlmîyat	Hittiyat-yi Akademiye	Coğrafya-yi Akademiye	Devlet-i Akademiye ve Onda Teşkilat	Tahsil Nazariyat	Makûmat ve Terbiye-yi Akademiye	Uzun-İlmîyat	İhtiyatîyat- Akademiye	İhtiyatîyat- Akademiye	Tahsil Amaliyat	Tabiiye Tarikahat	Alman veya Rus Üzümü	Üç Sene Kâzandıkları Numaraların Yekun-İ Umumîyat
			45	45	45	45	45	45	45	45	45	20	20	20	20	45	1635
		Beher Dersin Tam Numarası	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	13.8	13.8	13.8			
1	5991	Ahmet Tevfik Efendi Selanik	44	43	44	45	43	44	45	44	43	17	20	20	19	45	1571
2	5992	Faik Efendi İsparta	42	40	43	45	44	45	43	44	18	20	20	20	43	1570	
3	5993	Mehmet Müstak Efendi Van	44	37	43	45	41	45	42	43	44	17	20	19	14	45	1555
4	5994	Hayıf Efendi Davulpaşa	43	40	43	45	39	45	44	39	42	17	18	19	18	41	1519
5	5995	Ali Şevket Efendi Trabzon	40	36	40	45	43	43	45	42	40	19	17	18	18	37	1519
6	5996	Mehmet Cemal Efendi Söğütmaniyeye	42	35	45	45	33	45	45	43	40	19	20	20	15	44	1508
7	5997	Selim Efendi Çarşamba	40	38	42	45	42	44	40	43	44	14	17	20	19	41	1505
8	5998	Mustafa Kemal Efendi Selanik	41	40	45	45	42	43	44	41	43	17	18	19	18	36	1498
9	5999	Ahmet Murtuza Efendi Erzurum	34	39	43	45	42	45	45	41	39	15	19	20	19	45	1494
10	6000	Hall Efendi Trabzon	39	36	44	45	36	45	45	43	41	16	19	19	18	44	1490

(Kaynak: KHO Arşivi, Harp Okulu 3.Sene Notlarını Gösterir Rumi: 1317, Hicri: 1319, Miladi: 1901 Tarihli Numara Defterinin Transkripsiyonu 22 Numaralı Defter.)

EK-2 (Devamı)

Harp Akademisi

ERKAN-I HARBİYE NAMZEDİ																	
Kısm Sıra Numarası	ESAMI	SINIF NUMARASI 3													KISIM ()		
		Coğrafya-yi Şerh-i Çeyiz	Talimat-ı Hattatî Tarikatı	Fenn-i Balho Nazariyatı	Tarifi-i Fenn-i Harp	Flamenco	Mühür-i Riyaziye	Talim Nazariyatı	Kıtabet-i Akerkiye	Tabiiye Nazariyatı	Muhabet-i Mevzu Minakajası	Almanca veya Rusça	Mufassal Topografiya	İstiklalat-ı Akerkiye	Talim Ameliyatı	Yelün	Yeni İca
	Behar Dersin Tam Numarası	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	20	20	5801
	Behar Dersin Üss-ü Mizeni	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	13.1 /3	13.1 /3	384.2 /3	
1	İhsan Efendi	41	28	45	40	43	45	44	42	35	35	45	39	20	15	517	2
2	Ahmet Tevfik Ef. Selanik	35	38	45	40	42	42	42	45	42	35	45	31	20	20	522	1
3	Faik Efendi İsparta																
4	Süleyman Ef. İsmail	42	36	45	41	42	35	39	45	38	33	45	32	19	16	508	3
5	Süleyman İzzet Efendi. Sam	33	39	44	40	40	17	40	33	35	35	45	32	18	18	469	14
6	Maklak Efendi Van																
7	Ali Efendi RumeleSarıcağı	39	28	45	40	38	24	42	39	22	36	45	37	15	18	478	11
8	İsmail Efendi Köprülü	41	33	45	37	39	25	41	35	27	32	35	31	17	19	457	17
9	Mustafa İzzet Ef. Kalesi Sultaniye	36	37	39	38	35	42	43	39	35	38	45	28	12	20	492	5
10	Ahmet Efendi Sarıcağane	34	42	42	36	39	35	45	33	33	32	40	33	17	19	480	9
11	Hayri Efendi Davutpaşa	41	37	44	35	41	41	44	32	31	36	44	30	17	20	493	4
12	Ali Şevket Ef. Üsküdar	34	28	38	35	37	43	41	42	33	37	43	33	14	17	475	12
13	Mehmet Cemil Ef. Süleymaniye	30	24	44	38	33	15	45	39	36	32	44	22	19	12	438	29
14	Selim Efendi Çarşak	35	37	42	35	44	43	39	41	30	35	38	38	14	15	484	8
15	Mustafa Kemal Efendi Selanik	32	41	38	35	36	43	45	39	33	32	33	34	18	20	477	10
16	Ahmet Müstefi Ef. Karslı	36	25	42	39	31	44	42	42	28	33	45	30	09	18	464	13
17	Hali Refik Ef. Trabzon	35	33	40	34	39	20	36	39	32	31	39	28	09	20	435	30
18	Muhterem Ef. Varna	38	37	38	36	30	24	41	37	34	33	44	25	16	20	453	20
19	Hasan Zeki Ef. Varna	39	27	42	37	38	15	43	39	28	32	45	29	16	12	442	25

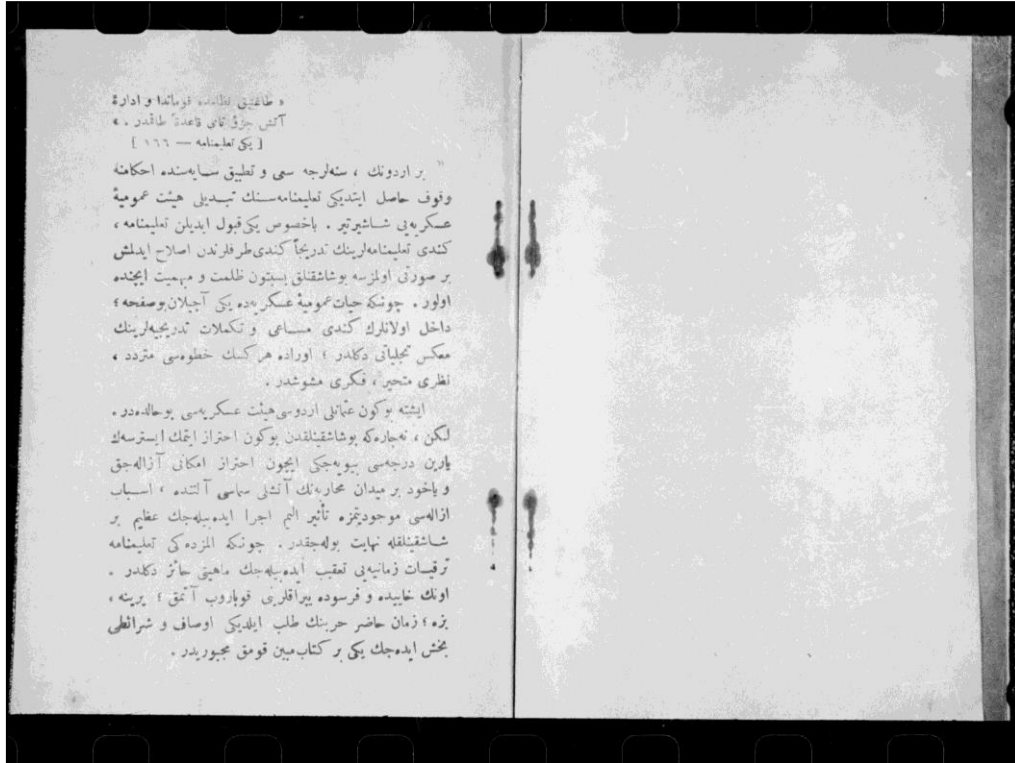
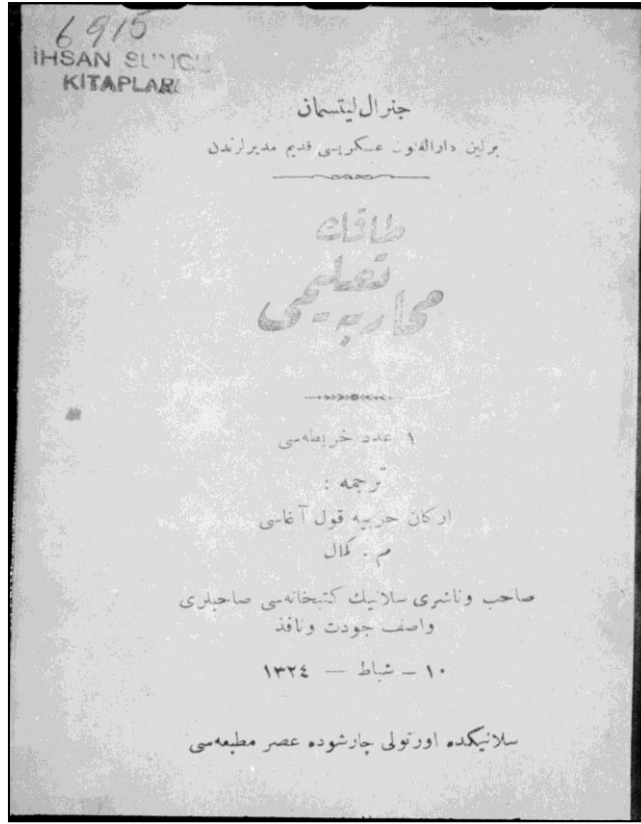
543

ERKAN-I HARBİYE NAMZEDİ																
Umumde Sıra Numarası	ESAMI	SENE (2)													KISIM ()	
		Toprak ve Topra Tabiatı	Muhabet-i Mevzu Minakajası	Coğrafya-yi Şerh-i Çeyiz	İstikamati Cevabı	Tabiiye Tarikatı	Ezami Odu İhtilali	Tabiiyat-ı Az	Flamenco	Talim Nazariyatı	Mühür-i Riyaziye	Almanca veya Rusça	İstiklalat-ı Akerkiye	Talim Ameliyatı	Yelün	Yeni İca
1	Ahmet Efendi Kütahya	45	45	41	37	40	44	44	40	45	37	43	13	20	494	4
2	Ahmet Tevfik Ef. Selanik	45	45	42	36	36	44	41	45	42	42	44	17	20	501	2
3	İhsan Efendi Çihangir	45	45	43	38	40	45	43	43	42	45	44	18	20	511	1
4	Süleyman Efendi İsmail	45	44	41	38	36	43	41	40	40	37	39	16	18	476	9
5	Hayri Efendi Davutpaşa	45	39	40	35	40	44	42	39	44	27	44	16	20	475	11
6	Mustafa İzzet Ef. Kalesi Sultaniye	43	42	40	39	40	43	43	35	43	45	40	14	20	487	5
7	Kemal Efendi Çifli	42	43	43	35	38	43	36	43	45	30	42	17	20	476	10
8	Sedat Efendi Üsküdar	44	43	40	45	39	44	45	41	42	35	45	19	19	501	3
9	Selim Efendi Çarşak	39	36	36	37	35	43	38	45	43	35	43	16	19	465	17
10	Ahmet Efendi Sarıcağane	45	41	39	44	35	41	39	37	45	30	42	15	19	472	12
11	Mustafa Kemal Ef. Selanik	45	38	40	38	34	43	39	38	43	45	42	16	20	480	6
12	Ali Efendi RumeleSarıcağı	44	41	41	33	42	40	36	42	37	43	12	19	471	13	
13	Ali Şevket Ef. Üsküdar	44	41	37	35	35	42	38	35	45	39	42	15	19	466	16
14	Süleyman İzzet Ef. Sam	42	40	38	30	42	43	38	43	37	23	40	19	18	453	20
15	Ahmed Müstefi Ef. Karslı	45	41	39	28	36	45	41	33	44	45	43	18	20	478	7
16	Ahmed Zeki Ef. Süleymaniye	44	37	39	28	29	41	45	35	42	30	37	19	20	446	24
17	Abdi Efendi Kasımpaşa	44	44	37	29	38	39	41	36	44	30	40	16	20	458	18
18	İsmail Efendi Köprülü	43	42	40	29	38	43	39	36	44	20	40	15	17	446	25
19	Ahmed Süad Ef. Fethi	44	37	38	34	37	41	34	30	41	20	39	18	18	431	33
20	Mehmet Fuad Ef. Akcaşay	45	41	30	31	34	42	39	31	44	22	41	15	17	442	27
21	Muhterem Efendi	43	37	36	27	35	44	33	32	44	25	44	12	17	429	35

(Kaynak: KHO Arşivi, Harp Akademisi 1.ve 2.Sene Notlarını Gösterir Rumi: 1318, Hicri: 1320, Miladi: 1902-1903 Tarihli Numara Defterinin Türkçe Transkripsiyonu 26 Numaralı Defter.)

EK-3: Mustafa Kemal Atatürk'ün çevirdiği Takımın Muharebe Talimi ve Bölüğün Muharebe Talimi adlı kitapların kapak ve ilk sayfaları.

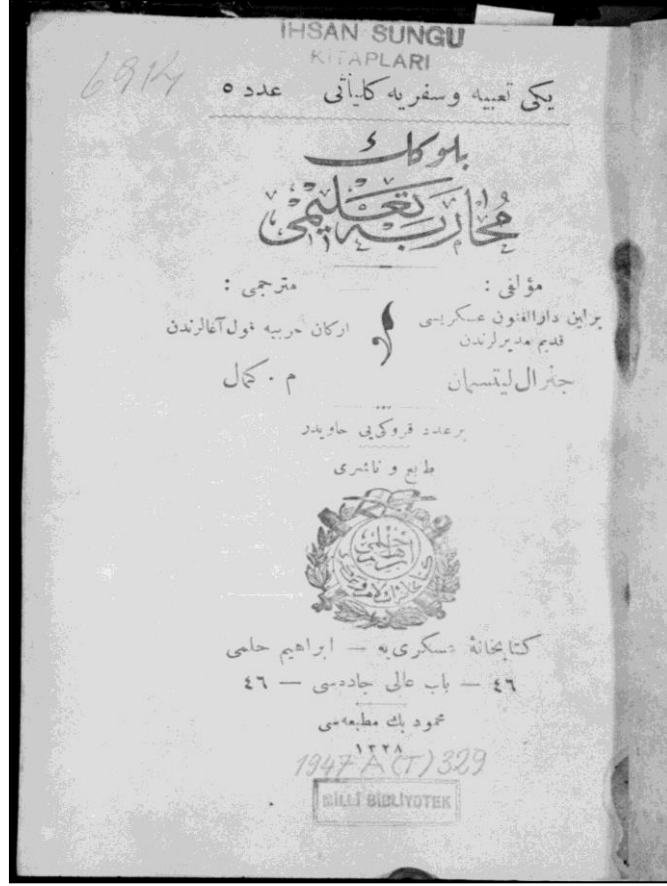
Takımın Muharebe Talimi

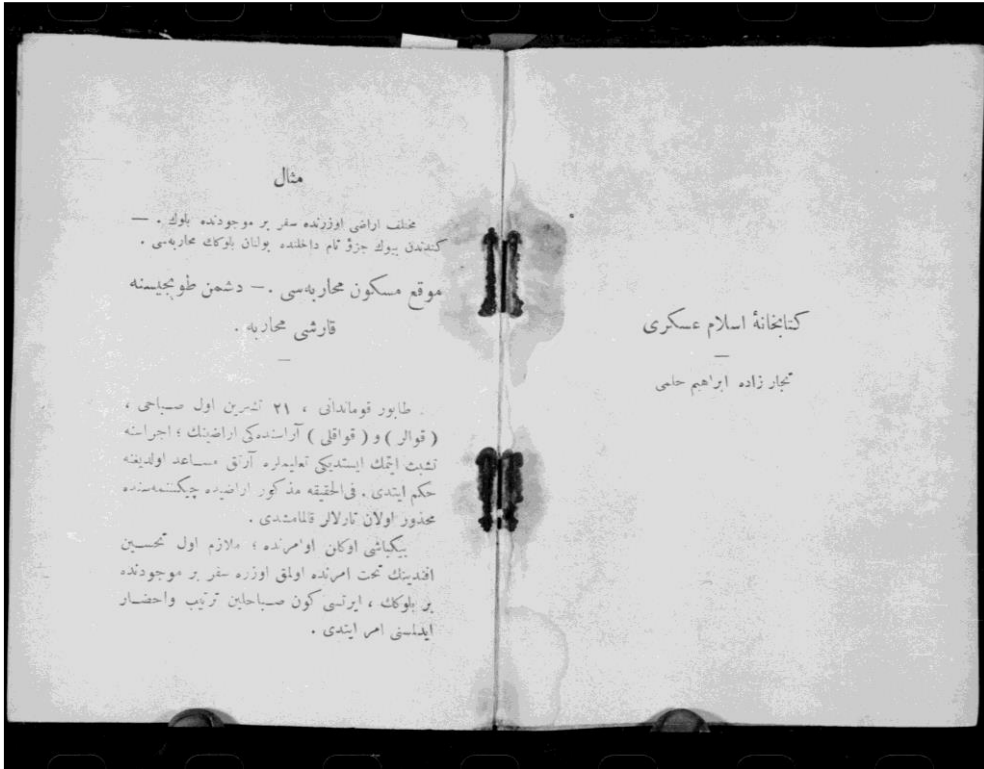
(Kaynak: TTK Kütüphanesi, Mikroform Arşivi, İhsan Sungu Kitapları-6915.)

EK-3 (Devamı)

Bölüğün Muharebe Talimi

545

(Kaynak: TTK Kütüphanesi, Mikroform Arşivi, İhsan Sungu Kitapları-6914.)

EK-4: Mustafa Kemal'in Madame Corrine'e yazdığı Fransızca mektuplar.

La Haye le 10 Janvier 1914
Sofie

Mon cher ami,
La dernière lettre m'a causé autant de plaisir que les précédentes. Il est superflu de te dire combien je les trouve intéressantes et comme je les attends avec impatience, dantes les fais que le plaisir de la lecture se rapporte avec de tes lettres, et me donne une certaine joie pour l'avenir, en me voyant vivre ainsi.

Comme il m'est agréable de constater que malgré tes connaissances si haut placées tu ne cesses de te rappeler de moi et que tes constantes relations avec tous ces gros bonnets ou, si tu veux, avec toutes ces grosses figures te laissent un moment de répit, pour

te occuper de moi.
Permette moi d'interpéter tes vœux au sujet de ma rentrée à Constantinople. Comme un simple Jérôme de ta part de me voir plus souvent, car je ne saurais m'imaginer que tu puisses être d'avis que je pourrais être à une combinaison que tu considères si improbable, quoique tu le compares dans une de tes précédentes lettres à la lumière produite par une brasse. De pouttes, dont ne serais je pas une étincelle ?

Plus que je suis sûr de ceux qui doivent ardemment voir Navry-Pey occuper la plus haute fonction, je ne saurais croire à la nouvelle que tu m'annonces au sujet de son élection au poste de commandant d'un corps d'armée.

car, si cette nouvelle était fondée j'aurais alors une ferme foi en la sincérité de toutes les réformes promises.

J'ai des ambitions et même de très grandes; cependant, elles ne consistent pas en des satisfactions matérielles, telle que des hautes places à occuper et de grosses sommes à toucher. Je cherche la réalisation de ces ambitions dans la réussite d'une grande idée, qui, tout en profitant à ma patrie me fournira la seule satisfaction que j'aurai dignement accomplie. C'est à elle le principe de toute ma vie. Elle l'a acquis qu'on j'aurais tout fait et je ne cesserais de le conserver jusqu'à mon dernier souffle.

L'hiver est si rigoureux à Sofie. Ce qui m'empêche souvent même de faire des promenades à pied. Les seules ressources de la saison sont les soirées dans les légations, les petites réunions chez les collègues et les petits parties de cartes, quelquefois; c'est là une vie qui ne m'amuse pas beaucoup et ne me sera jamais agréable.

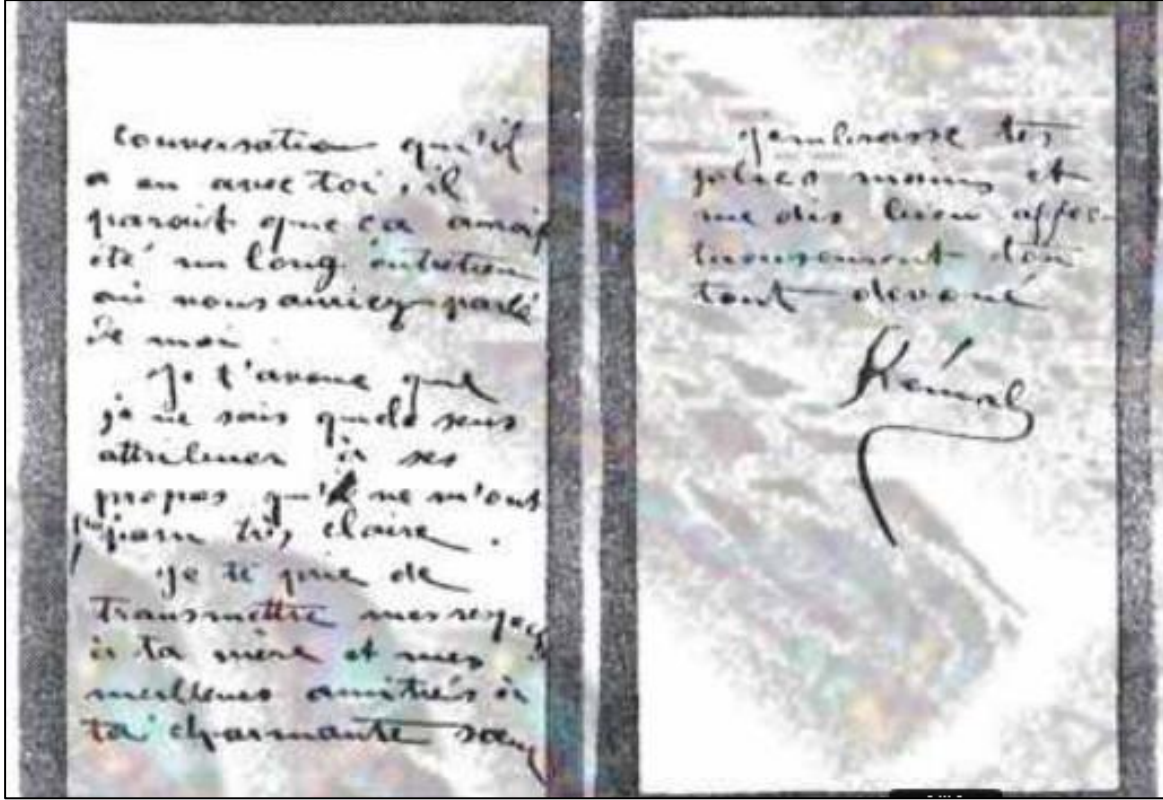
J'espère que tu es une vie plus agréable à Constantinople. Les sources ne manquent jamais.

Je forme les vœux les plus sincères pour ton bonheur et celui de ta mère et de toi, sans te priver de me voir, comme toujours ton ami Jérôme

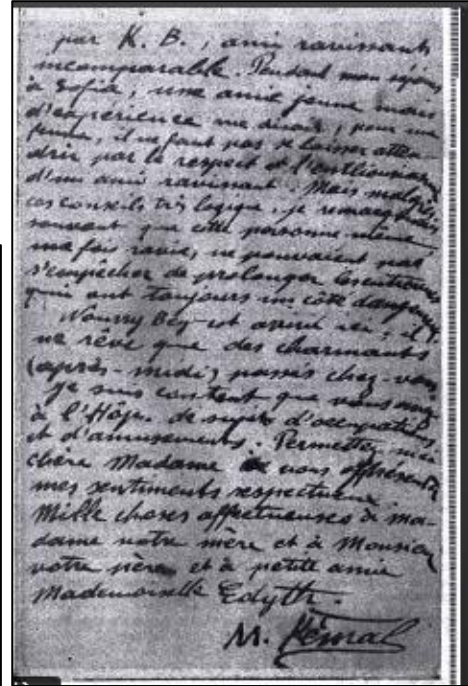
Mo. Kemal

(Kaynak: 12 Ocak 1914 tarihli mektup, Milliyet Gazetesi, 22.11.1954.)

EK-4 (Devamı)

(Kaynak: 7 Aralık tarihli Sofya'dan yazdığı mektup, Milliyet Gazetesi, 04.12.1954.)

(Kaynak: 22 Haziran tarihli mektup, Milliyet Gazetesi, 06.12.1954.)

